===
અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.
===

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લીકેશન નં. ૧૦૫૧૫/૨૦૦૬

મંજૂરી અને સહી માટેઃ

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી એ. જે. શાસ્ત્રી

===

૧	શું સ્થાનિક પેપર્સના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	
૨	પત્રકારને રિફર કરવામાં આવશે કે નહીં?	
૩	શું માનનીય ન્યાયમુર્તિશ્રી ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તેના હેઠળ કરાયેલા કોઈપણ આદેશને લગતા કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	

===

પ્રહલાદભાઈ ગિરધરલાલ જોશી

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

==

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર (રો) નં. ૧ તરફે શ્રી ચીન્મય એમ. ગાંધી(૩૯૭૯)

અરજદાર (રો) નં. ૧ તરફે શ્રી એમ.બી. ગાંધી(૩૨૬)

સામાવાળા (ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી ભાર્ગવ પંડ્યા, એ.જી.પી., (૧)

સામાવાળા (ઓ) નં. ૨ તરફે શ્રી એચ.એસ. મુનશો (૪૯૫)

સામાવાળા (ઓ) નં. ૨ ને રૂલની બજવણી કરવામાં આવી (૬૪)

==

કોરમઃ **માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી એ. જે. શાસ્ત્રી**

તારીખઃ ૨૮/૧૨/૨૦૧૮

મૌખિક ચુકાદો

૧. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વર્તમાન અરજી નીચે મુજબની દાદ મેળવવાના હેતુથી દાખલ કરવામાં આવી છે:

"અ) નામદાર અદાલત આ અરજી દાખલ કરવા અને મંજૂર કરવા કૃપા કરે;

બ) નામદાર અદાલત મેન્ડેમસની રીટ (પરમાદેશ), અને/અથવા મેન્ડેમસના સ્વરૂપમાં અન્ય કોઈ યોગ્ય રીટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરવા કૃપા કરે અને એવું ઠરાવવા અને જાહેર કરવા કૃપા કરે કે એનેક્ષર–કે ખાતે રજૂ કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૫.૦૪.૨૦૦૬ નો બરતરફીનો આદેશ ગેરકાયદેસર અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરનારો છે અને તેને રદબાતલ અને રદ કરવામાં આવે અને આ નામદાર અદાલત આગળ એવું ઠરાવવા અને જાહેર કરવા કૃપા કરે કે ફોજદારી મુકદ્દમામાં નિર્દોષ છુટકારો થયા પછી, કોઈપણ ખાતાકીય તપાસ યોજવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી અને તે આધારે વર્તમાન અરજદારને તેમની ગેરકાયદેસર બરતરફીની તારીખ એટલે કે ૨૫.૪.૨૦૦૬ થી પગાર સાથે તાત્કાલિક સેવામાં પુનઃસ્થાપિત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે.

ક) આ અરજી દાખલ કરવા, સુનાવણી અને/અથવા અંતિમ નિકાલ પડતર હોય તે દરમિયાન, આ નામદાર અદાલત તારીખ ૨૫.૦૪.૨૦૦૬ (એનેક્ષર–કે) ના આક્ષેપિત આદેશ પર મનાઈહુકમ ફરમાવવા કૃપા કરે અને અત્રેના સામાવાળાને નિર્દેશ આપવા કૃપા કરે કે તેઓ અરજદારને નિવૃત્ત થાય ત્યાં સુધી ફરજ પર રહેવા દે;

ડ) આ નામદાર અદાલતને જે યોગ્ય અને ન્યાયી લાગે તેવી અન્ય અને વધુ દાદ અરજદારની તરફેણમાં મંજૂર કરવામાં આવે;

ઈ) આ અરજીનો ખર્ચ અરજદારને ચૂકવવામાં આવે."

૨. અરજદારનો કેસ એવો છે કે અરજદાર છેક વર્ષ ૧૯૭૦ માં સામાવાળાની સેવામાં જુનિયર ક્લાર્ક તરીકે જોડાયા હતા અને વર્ષ ૧૯૮૩ માં, તેમને સિનિયર ક્લાર્કના પદ પર બઢતી આપવામાં આવી હતી. ૧૯૯૧ થી, અરજદારના કહેવા મુજબ, તેમનો સેવા રેકોર્ડ ડાઘ વિનાનો હતો, પરંતુ ત્યારબાદ, તારીખ ૨.૨.૧૯૯૧ ના આદેશ દ્વારા, અરજદારને સસ્પેન્ડ કરવામાં આવ્યા હતા. અરજદારનો કેસ એવો છે કે અરજદાર બેંકમાં સ્ટાફ સભ્યોનો પગાર લેવા ગયા હતા અને તે સમયે, અરજદારનું પર્સ ચોરાઈ ગયું હતું જેમાં રૂ. ૩૪,૫૨૯/- હતા અને તે કારણસર, અરજદારને સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યા હતા. વધુમાં, અરજદારે ભારપૂર્વક જણાવ્યું છે કે બરતરફીના ઉક્ત આદેશ સામે, અરજદારે વિકાસ કમિશનર સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી હતી અને વિકાસ કમિશનરે તારીખ ૨૮.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ બરતરફીના આદેશને રદ કરવાની કૃપા કરી હતી અને આદેશ પસાર કર્યો હતો કે જિલ્લા વિકાસ અધિકારી હપ્તો નક્કી કરશે અને રૂ. ૩૪,૫૨૯/- ની ઉક્ત રકમ અરજદાર પાસેથી વસૂલ કરવામાં આવશે અને તે મુજબ અરજદારને રૂ. ૫૦૦/- નો હપ્તો આપવામાં આવ્યો હતો જે તેમના પગારમાંથી કાપવાનો હતો. જો કે, સસ્પેન્શન ચાલુ રાખવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો અને ત્યાં સુધીમાં, અરજદારને રૂ. ૨,૪૪,૦૦૦/- ની ઉચાપત અંગેનો આક્ષેપ કરતી ચાર્જશીટ પણ બજાવવામાં આવી હતી અને તારીખ

૨૯.૮.૧૯૯૧ ની ચાર્જશીટ અરજદારને બજાવવામાં આવી હતી. ૫.૧૧.૧૯૯૧ ના રોજ, જિલ્લા વિકાસ અધિકારી દ્વારા ખાતાકીય તપાસ હાથ ધરવા માટે એક આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તે હેતુ માટે, વિકાસ કમિશનરની કચેરીના તપાસ અધિકારીની નિમણૂક કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો, જેમને, બદલામાં, અરજદાર સામે મુકવામાં આવેલા આરોપો વિશે તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. અરજદારના જણાવ્યા મુજબ, તપાસ અધિકારી દ્વારા તપાસ પૂર્ણ કરવામાં આવી છે. તે પહેલાં, અરજદારના જણાવ્યા મુજબ, તારીખ ૨૫.૯.૧૯૯૧ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા, તેમણે સત્તાધિકારીને જાણ કરી હતી કે અરજદાર સામે એ જ આરોપના સંબંધમાં ફોજદારી કેસો પડતર છે અને, તેથી, જો વિગતવાર જવાબ આપવામાં આવે, તો તે બચાવ જાહેર કરવા સમાન ગણાશે, જે અરજદાર ફોજદારી મુકદ્દમામાં લઈ શકે છે અને સત્તાધિકારીને ફોજદારી કેસો પૂરા ન થાય ત્યાં સુધી તપાસ હાથ ન ધરવા વિનંતી કરી હતી. જો કે, અરજદારના કહેવા મુજબ, ઉક્ત વિનંતી હોવા છતાં, તેના પર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું ન હોવાથી અને તપાસની કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી હોવાથી, અરજદારે ખાતાકીય તપાસ સામે મનાઈહુકમ મેળવવા પાલનપુરની સિવિલ કોર્ટમાં સિવિલ દાવો નં. ૩૩૩૬/૧૯૯૧ દાખલ કર્યો હતો કારણ કે તે અરજદાર સામેના પડતર ફોજદારી મામલાઓ માટે પૂર્વગ્રહયુક્ત હતો. શરૂઆતમાં મનાઈહુકમ મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ ત્યારબાદ તે રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, ખાતાકીય કાર્યવાહી આગળ વધારવામાં આવી હતી અને પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી. તપાસ અધિકારી દ્વારા ૧૩.૭.૧૯૯૨ ના રોજ રિપોર્ટ

સબમિટ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેના આધારે, અરજદારને ૯.૮.૨૦૦૫ ના રોજ બીજી કારણદર્શક નોટિસ બજાવવામાં આવી હતી કે પંચાયત સેવા શિસ્ત અને અપીલ નિયમો, ૧૯૯૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ અરજદારને શા માટે દંડ ફટકારવો ન જોઈએ. અરજદાર દ્વારા ૪.૯.૨૦૦૫ ના રોજ ઉક્ત કારણદર્શક નોટિસનો જવાબ આપવામાં આવ્યો હતો જેમાં સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે માત્ર અરજદાર નિર્દોષ જ ન હતા પરંતુ ફોજદારી કેસોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં અરજદારને ગુણદોષના આધારે નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા હતા અને તેથી, અરજદાર સામે ખાતાકીય તપાસ પૂર્ણ કરી શકાતી નથી. જો કે, કોઈપણ સાક્ષીની તપાસ કર્યા વિના અને કોઈપણ નક્કર પુરાવા રજૂ કર્યા વિના, નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ પછી પણ, ખાતાએ આખરે ૨૫.૪.૨૦૦૬ ના રોજ બરતરફીનો આદેશ પસાર કર્યો છે જે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની વર્તમાન અરજીનો વિષય છે.

૩. અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી એમ.બી. ગાંધીએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી છે કે અરજદાર સામે ખાતાકીય રીતે હાથ ધરવામાં આવેલી સમગ્ર કવાયત કાયદાની પ્રસ્થાપિત સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને કાયદામાં માન્ય ન હતી કે એ જ આરોપો, એ જ સામગ્રીના આધારે, જ્યાં સુધી ફોજદારી મુકદ્દમો પડતર હોય ત્યાં સુધી, સામાન્ય રીતે ખાતાકીય કાર્યવાહી રોકી રાખવાની હોય છે અને આ એક એવો કેસ છે જેમાં સત્તાધિકારી સમક્ષ વિનંતી કરવામાં આવી હોવા છતાં, તે ધ્યાનમાં લેવામાં આવી નથી અને આગળ વધારવામાં આવી છે અને

તેથી, અરજદાર સામેની ખાતાકીય તપાસનો સંપૂર્ણ નિષ્કર્ષ કાયદાના સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગાંધીએ વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે ફોજદારી કેસોમાં એ જ સામગ્રીની તપાસ કર્યા પછી, અરજદાર સામે આરોપ ઘડવામાં આવ્યો હતો અને સક્ષમ ફોજદારી અદાલત દ્વારા અરજદારની સઘન તપાસ કરવામાં આવી હતી અને ૧૨ જેટલા સાક્ષીઓની તપાસ કર્યા પછી, ગુણદોષના આધારે નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, જ્યારે આવી સ્થિતિ હોય, ત્યારે સત્તાધિકારીને એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે સત્તાધિકારી માટે બરતરફીનો આદેશ પસાર કરવા માટે અવકાશ ખુલ્લો ન હતો. સત્તાધિકારી હકીકતથી સારી રીતે વાકેફ હતા, તેમ છતાં, બદઈરાદાપૂર્વક, કાયદાની પ્રસ્થાપિત સ્થિતિની વિરુદ્ધ જઈને કાર્યવાહી આગળ ધપાવી હતી. આગળ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સત્તાધિકારી સમક્ષ બચાવમાં વિગતવાર સંજોગો અને ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે પરંતુ પડકાર હેઠળના આદેશ પરની માત્ર નજર જ દર્શાવે છે કે અંતિમ નિષ્કર્ષ પર પહોંચતી વખતે આવા કોઈ બચાવને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો નથી. આગળ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ફોજદારી મુકદ્દમો કે જેમાં અરજદારનો ગુણદોષના આધારે નિર્દોષ છુટકારો થયો હતો તે હાઈકોર્ટ સમક્ષ પ્રોસિક્યુશન દ્વારા લઈ જવામાં આવ્યો હતો અને હાઈકોર્ટ સમક્ષ રિવિઝન અરજીમાં પણ, ૨૭.૪.૨૦૦૬ ના રોજ હાઈકોર્ટ દ્વારા ગુણદોષના આધારે નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો અને તેમ છતાં, બરતરફીનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, અરજદાર સામે હાથ ધરવામાં આવેલી સમગ્ર કવાયત માત્ર કાયદાના સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ જ ન

હતી પરંતુ બદઈરાદાથી કરવામાં આવી હતી. આગળ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તપાસ દરમિયાન પણ, અરજદારને કોઈ યોગ્ય તક આપવામાં આવી ન હતી. મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાઓ રજૂ કરીને પહેલા આરોપ સાબિત કરવાની અને પછી બચાવ માટે રજૂ કરવાની ખાતાની જવાબદારી હતી. રેકોર્ડનો ભાગ છે તેવી કાર્યવાહીનું માત્ર વાંચન સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે આવી કોઈ પ્રક્રિયા અપનાવવામાં આવી ન હતી અને માત્ર પ્રોડક્શન સાક્ષી પર આધાર રાખીને, અરજદાર સામેનો સમગ્ર કેસ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો હતો અને અરજદાર સામે કોઈ સ્વતંત્ર પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા જે અંતિમ નિષ્કર્ષને સમર્થન આપી શકે અને તેથી, ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિના ઉલ્લંઘન પર સમગ્ર ખાતાકીય તપાસ દૂષિત થઈ ગઈ હતી. આ ઉપરાંત, વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે એ જ વાઉચરો અને એ જ સામગ્રીની સક્ષમ ફોજદારી અદાલત દ્વારા પણ ચકાસણી કરવામાં આવી હતી અને વધુમાં સક્ષમ ફોજદારી અદાલતે ૧૨ જેટલા સાક્ષીઓની તપાસ કરી હતી અને ત્યારબાદ, ગુણદોષના આધારે નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ પસાર કર્યો હતો. આની સામે, અરજી ફગાવી દેવામાં પ્રક્રિયાના સામાન્ય નિયમનું પણ પાલન કરવામાં આવ્યું નથી. દંડની બીજી કારણદર્શક નોટિસના તબક્કા સુધી સમગ્ર તપાસ એકપક્ષીય રીતે હાથ ધરવામાં આવી છે અને અરજદારને કોઈ યોગ્ય તક આપવામાં આવી ન હતી જેનાથી તપાસની પ્રક્રિયા પણ દૂષિત થઈ છે અને તેથી, માત્ર આ જ કારણસર, દંડનો પરિણામલક્ષી આદેશ રદ કરવાને પાત્ર છે.

૪. વિદ્ધાન વકીલ દ્ધારા આગળ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ખાતા દ્ધારા અરજદાર સામે એકપક્ષીય તપાસ કરવામાં આવશે તે દર્શાવતો કોઈ પત્ર કે નોટિસ જારી કરવામાં આવી નથી અને અરજદારે ફોજદારી મુકદ્દમો પૂરો ન થાય ત્યાં સુધી આગળ ન વધવા માટે પત્ર આપ્યો હોવાથી, અરજદાર એવી છાપ હેઠળ હતા કે ખાતાએ તપાસ આગળ વધારી ન હોવી જોઈએ, પરંતુ, ત્યારબાદ આખરે, એકપક્ષીય કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવામાં આવશે તેવી કોઈ જાણ કર્યા વિના, દંડના આત્યંતિક પગલાં માટે સીધી જ બીજી કારણદર્શક નોટિસ અરજદાર સામે જારી કરવામાં આવી છે. વિદ્ધાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે જો ફોજદારી મુકદ્દમાના સંદર્ભમાં પુરાવા રજૂ કરવાના ન હોય તો પણ પહેલા આરોપો પ્રસ્થાપિત કરવાની જવાબદારી ખાતાની છે, પરંતુ તેમ છતાં પણ, આરોપ સાબિત કરવાની જવાબદારીની તાત્કાલિક આવશ્યકતા ખાતા પર હોવી જોઈએ, જેનું પાલન કરવામાં આવ્યું નથી, જે રેકોર્ડ પરની સામગ્રી પરથી સરળતાથી જોઈ શકાય છે અને તેથી, સમગ્ર નિષ્કર્ષ કોઈ પુરાવા વિનાનો છે અને આવા વિકૃત તારણને દંડના આક્ષેપિત આદેશને રદ કરીને સુધારવાને પાત્ર છે.

૫. આગળ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સામગ્રી પર ઝીણવટપૂર્વક નજર કરવાથી જણાશે કે અરજદારે તેમના ઉપરી અધિકારીની સહીમાં ફેરફાર કર્યો હોવાનો અને પછી કથિત કૃત્ય આચર્યું હોવાનો કોઈ આરોપ ન હતો, જ્યારે પાના ૫૪ અને ૫૫ પર પ્રતિબિંબિત થતા તારણો સૂચવે છે કે જો અરજદારે સત્તાધિકારીની જેમ સહી કરી હોય અને ભંડોળની ઉચાપત કરવામાં આવી હોય,

તો જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યો છે તે અરજદાર સામે જે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તેનાથી તદ્દન વિપરીત છે. આના પરિણામે, સમગ્ર તપાસ સંપૂર્ણપણે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ઉલ્લંઘનમાં તેમજ ખાતાકીય તપાસની પ્રક્રિયાના પાલન વિરુદ્ધ હાથ ધરવામાં આવી હોવાથી, બરતરફીનો આદેશ કાયદાની દ્રષ્ટિએ ટકી શકે તેમ નથી.

૬. આ રજૂઆતને પહોંચી વળવા અને તેને સમર્થન આપવા, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગાંધીએ આ અદાલતનું ધ્યાન કારણદર્શક નોટિસની કેટલીક વિગતો તેમજ બરતરફીના આદેશ તરફ દોર્યું છે અને સંબંધિત અર્કનો સંદર્ભ આપીને એવી વિનંતી કરી છે કે આ એક એવો કેસ છે જેમાં અરજદારની સેવાઓનો અંત લાવવા માટે પૂર્વનિર્ધારિત રીતે સમગ્ર કવાયત હાથ ધરવામાં આવી છે અને તેથી, આ અદાલતે કાયદાની પ્રસ્થાપિત સ્થિતિની વિરુદ્ધ જઈને અસાધારણ હકૂમતનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૭. વિદ્વાન વકીલે આગળ એવી રજૂઆત કરી છે કે ચાર્જશીટ ખૂબ જ વિલંબિત તબક્કે સબમિટ કરવામાં આવી છે અને તેથી પણ, આ વિલંબને સંબંધિત સંજોગ તરીકે ધ્યાનમાં લેવો જોઈતો હતો પરંતુ તેમ કરવામાં નિષ્ફળ જતાં, અંતિમ આદેશ રેકોર્ડ પરની સામગ્રી પ્રત્યે સ્પષ્ટપણે દિમાગનો ઉપયોગ ન થયો હોવાનું અને વિકૃત હોવાનું દર્શાવે છે.

૮. ઉક્ત રજૂઆતને પહોંચી વળવા અને તેને મજબૂત કરવા માટે, વિદ્બાન વકીલ શ્રી ગાંધીએ કેસ પ્રસ્થાપિત કરવા માટે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે:

૧) ૧૯૬૧ જી.એલ.એચ.ઇ.એલ.એચ.સી. ૨૮૫૨૯

૨) એ.આઇ.આર. ૧૯૬૩ મદ્બાસ ૫૦૨

૩) ૧૯૬૩(૦) જી.એલ.એચ.ઇ.એલ.એચ.સી. ૨૮૮૭૩

૪) ૧૯૬૭ એસ.એલ.આર.(૧) ૨૨૮

૫) ૧૯૯૪(૦) જી.એલ.એચ.ઇ.એલ.એચ.સી. ૩૦૭૬૦

૬) એ.આઇ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૬૭૭

૭) એ.આઇ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૧૪૧૬

૮) ૨૦૦૩(૦) જી.એલ.એચ.ઇ.એલ.એચ.સી. ૨૦૦૮૪૪

૯) એ.આઇ.આર. ૨૦૦૬ એસ.સી. ૨૧૨૯

૯. આ નિર્ણયોનો સંદર્ભ આપીને, વિદ્બાન વકીલ શ્રી ગાંધીએ અદાલતને બરતરફીના આદેશને રદ કરવા અને અરજીમાં માંગ્યા મુજબની દાદ મંજૂર કરવા વિનંતી કરી છે.

૧૦. અન્ય કોઈ રજૂઆતો કરવામાં આવી નથી.

૧૧. વિદ્બાન વકીલ શ્રી ગાંધી દ્બારા લેવામાં આવેલા વલણને પહોંચી વળવા માટે, સામાવાળા માટેના વિદ્બાન વકીલ શ્રી એચ.એસ. મુનશો સાથે ઉપસ્થિત

વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચૌહાણે અરજીનો સખત વિરોધ કર્યો છે અને દલીલ કરી છે કે અરજદાર સાથે કામ કરતી વખતે સત્તાધિકારી દ્વારા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું સંપૂર્ણ પાલન કરવામાં આવ્યું છે. શ્રી ચૌહાણે નોટિસ જારી ન કરવા અને એકપક્ષીય તપાસ હાથ ધરવા વિશેની રજૂઆતનો સખત વિરોધ કર્યો છે. તે હેતુ માટે, વિદ્વાન વકીલે અરજી સંકલનના ફકરા ૨.૧ અને ૨.૨ તરફ ધ્યાન દોર્યું છે અને રજૂઆત કરી છે કે માત્ર સ્ટેની વિનંતી જ મંજૂર કરવામાં આવી ન હતી જે અરજદારની જાણમાં હતી, પરંતુ વચગાળાની રાહત ખાલી કર્યા પછી પણ અરજદારને ૬ જેટલી તારીખો આપવામાં આવી હતી અને દરેક નોટિસ અરજદારને બજાવવામાં આવી હતી, તેમ છતાં, અરજદારે તપાસમાં ભાગ ન લેવાનું પસંદ કર્યું છે જેના કારણે આખરે સત્તાધિકારીને એકપક્ષીય રીતે તપાસ અને કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવાની ફરજ પડી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જો અરજદારના પક્ષે આવું વર્તન હોય, તો અરજદારના મોંએ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ઉલ્લંઘન અંગે દલીલ કરવી પાયાવિહોણી છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જ્યાં સુધી ફોજદારી મુકદ્દમાનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી વાજબી શંકાની પેલે પાર કેસ સાબિત કરવાની જવાબદારી પ્રોસિક્યુશનની છે, જ્યારે ખાતાકીય તપાસના કિસ્સામાં, સંભાવનાઓની પ્રબળતા તપાસવાની અને તેના પર પહોંચવાની હોય છે અને જો તે શક્ય હોય, તો દંડ ફટકારવો તે સત્તાધિકારી પર નિર્ભર રહેશે અને આ એક એવો કેસ છે જેમાં આવા ગંભીર આક્ષેપમાં, સંજોગોએ સત્તાધિકારીને એવું માનવા પ્રેરી છે કે સંભાવનાઓની પ્રબળતાના આધારે આરોપો સાબિત થયા છે અને તેથી, અરજદાર પર કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી.

તેથી, વિદ્વાન વકીલ તરફથી એવી રજૂઆત કરવી યોગ્ય નથી કે જેવી ફોજદારી અદાલત નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ પસાર કરે છે, ખાતું કંઈ કરી શકતું નથી. તેનાથી વિપરીત, ખાતું સ્વતંત્ર રીતે પણ તપાસ કરી શકે છે જે કાયદો હવે નિર્ણયોની શ્રેણી દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ એક એવો કેસ છે જેમાં રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીના આધારે, સત્તાધિકારી દ્વારા જાણવા મળ્યું છે કે અરજદાર સામે મૂકવામાં આવેલા આક્ષેપો સાબિત થયા છે અને સચોટ કારણો આપીને નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યું છે અને આવો નિષ્કર્ષ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના પાલન પછી પહોંચવામાં આવ્યો છે અને તેથી, જેવી રીતે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવામાં આવે છે, જ્યુડિશિયલ રિવ્યુનો વ્યાપ ઘણો મર્યાદિત બની જાય છે કારણ કે અદાલતે નિર્ણય પર અપીલીય સત્તાધિકારી તરીકે બેસવાનું હોતું નથી. જ્યાં સુધી કોઈ વિકૃતિ કે સ્પષ્ટ ગેરકાયદેસરતા ન હોય ત્યાં સુધી, હાઈકોર્ટ દંડના આદેશમાં દખલ કરી શકે છે. અન્યથા, કાયદો સ્પષ્ટ છે કે પોતાના કર્મચારી સાથે કેવી રીતે કામ લેવું તે આખરે સત્તાધિકારી પર નિર્ભર છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચૌહાણે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે અરજદાર દ્વારા આપવામાં આવેલા જવાબ પરથી સ્પષ્ટ છે કે અરજદાર કોઈ નિર્દોષ વ્યક્તિ નથી અને જ્યાં આરોપ ગંભીર નાણાકીય અનિયમિતતાઓનો હોય, ત્યાં સત્તાધિકારી દ્વારા પસાર કરી શકાય તેવો એકમાત્ર આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, અરજદારને આદેશ પર હુમલો કરવાની મંજૂરી ન આપવી તે ન્યાયના હિતમાં ઇચ્છનીય છે. શ્રી ચૌહાણે તેમની રજૂઆતોને સમર્થન આપવા માટે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે:

૧) (૨૦૧૨)૧ એસ.સી.સી. ૪૪૨

૨) (૨૦૧૫)૧૬ એસ.સી.સી. ૪૧૫

૩) (૨૦૧૬)૯ એસ.સી.સી. ૪૯૧

૪) (૨૦૧૭)૯ એસ.સી.સી. ૪૦૪ અને

૫) (૨૦૧૪)૩ એસ.સી.સી. ૬૧૦.

૧૨. આ નિર્ણયોનો સંદર્ભ આપીને, શ્રી મુનશો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચૌહાણે અરજદારની તરફેણમાં કોઈ પણ દાદ આપવાનો સખત વિરોધ કર્યો છે. આગળ કોઈ રજૂઆત કરવામાં આવી નથી.

૧૩. પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને રેકોર્ડ પર રજૂ કરાયેલી સામગ્રીઓમાંથી પસાર થયા પછી, અદાલતને જણાયું કે અરજદાર સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપો પૂરતા ગંભીર છે, પરંતુ કેટલાક સંજોગો, જે રેકોર્ડ પર પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેને અદાલત દ્વારા અવગણી શકાય તેમ નથી અને યોગ્ય નિષ્કર્ષ પર પહોંચતી વખતે તેની સાથે કામ પાર પાડવું પડશે.

૧૪. સૌ પ્રથમ, અરજદાર સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપો, ૨૮.૮.૧૯૯૧ ની ચાર્જશીટમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે જે આરોપો નાણાકીય અનિયમિતતાઓને લગતા છે અને સારમાં, આરોપ એવો હતો કે કેટલાક દસ્તાવેજોમાં ચેડા કરીને,

અરજદાર દ્વારા ઉચાપત કરવામાં આવી છે. હવે આ ગંભીર આરોપો મૂળ રૂપે ફોજદારી કેસનો વિષય હતા જે ખાતા દ્વારા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૯, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૭૧, ૪૭૭એ અને ૧૧૪ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ માટે દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને સંબંધિત ફોજદારી અદાલતે આ ફોજદારી કેસનો નિકાલ કર્યો છે જે ક્રિમિનલ કેસ નં. ૭૧/૧૯૯૨ તરીકે નોંધવામાં આવ્યો હતો જેમાં ફરિયાદ પક્ષ અને કેટલાક ૧૫ દસ્તાવેજી પુરાવાઓ સહિત ૧૨ જેટલા સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી. આ ફોજદારી કેસ, સંપૂર્ણ મુકદ્દમા પછી, અરજદાર સહિત બે આરોપીઓ સામે નિર્દોષ છુટકારાના આદેશમાં પરિણમ્યો છે અને ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા, પાલનપુરના વિદ્વાન ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ૨૮.૧૧.૨૦૦૩ ના રોજ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૪૮(૧) હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને વર્તમાન અરજદારને નિર્દોષ જાહેર કર્યા છે. આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચતી વખતે, સમગ્ર પુરાવાઓ, મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી, ના વિગતવાર વિશ્લેષણ પર, વિદ્વાન ન્યાયાધીશે શોધી કાઢ્યું કે કોઈ ગુનો બનતો નથી. વધુમાં, એવું પણ જાણવા મળ્યું છે કે હસ્તાક્ષર નિષ્ણાતનો અહેવાલ પણ યોગ્ય રીતે મેળવવામાં આવ્યો નથી જેણે અરજદાર સામેના આરોપને સ્થાપિત કર્યો નથી અને તેથી, ઉપલબ્ધ પુરાવા, મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી, ના આધારે, અદાલતને જણાયું તે મુજબ કોઈ કેસ બનતો નથી. ફકરા નંબર ૬૫ માં, દસ્તાવેજોનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી, સ્પષ્ટ તારણ આપવામાં આવ્યું છે કે ફરિયાદીના કેસનો મુખ્ય આધાર સ્થાપિત થતો નથી. સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ વંચાય છે:

"(૬૫) અંતિમ આદેશ પસાર કરતા પહેલા, જો કેસની ટૂંકમાં ચર્ચા કરવામાં આવે તો એવું જણાય છે કે ફરિયાદીએ પોતાની જુબાની અને ફરિયાદમાં જણાવ્યું છે કે મિલકત આરોપી નં. ૨ ને સોંપવામાં આવી છે. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે આરોપી નં. ૨ એ દસ્તાવેજો સંબંધિત ગુનામાં માત્ર મદદ અને ઉત્તેજન આપ્યું છે. આરોપી નં. ૨ સામે એવો કોઈ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો નથી કે તેણે ચલણ, વાઉચર કે ઇમ્પ્રેસ્ટ રોકડ ખાતામાં કોઈ ફેરફાર કે ઉમેરો કર્યો છે. આમ, પ્રોસિક્યુશન વાજબી શંકાની પેલે પાર એ સાબિત કરવામાં સક્ષમ રહ્યું નથી કે આરોપી નં. ૨ એ દસ્તાવેજો સંબંધિત કોઈ ગુનો કર્યો છે. મિલકત આરોપી નં. ૧ ને સોંપવામાં આવી નથી. તેથી, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૯ હેઠળ સજાપાત્ર કોઈ ગુનો તેની સામે બનતો નથી. તપાસ અધિકારી દ્વારા મોકલવામાં આવેલા આરોપી વ્યક્તિઓના હસ્તાક્ષર, સંખ્યાઓ, શબ્દો અને લખાણ વગેરે અપૂર્ણ છે. હસ્તાક્ષર નિષ્ણાત, જેમણે આરોપીઓના હસ્તાક્ષર, લખાણ, સંખ્યાઓ અને શબ્દો મેળવ્યા છે, તેણે તેની વિસ્તૃત નકલ બનાવી નથી અથવા હસ્તાક્ષર નિષ્ણાતના અભિપ્રાય માટે કોઈ કારણો દર્શાવ્યા નથી. આરોપી વ્યક્તિઓના હસ્તાક્ષરના નમૂનાઓ યોગ્ય રીતે મેળવવામાં આવ્યા નથી. તે વાજબી શંકાની પેલે પાર સાબિત થતું નથી કે આવા નમૂનાઓ આરોપી વ્યક્તિઓ પાસેથી મેળવવામાં આવ્યા છે અને આરોપી વ્યક્તિઓએ આવા નમૂનાઓ આપ્યા છે. આ મુદ્દા પરના

તમામ પંચોને પ્રતિકૂળ સાક્ષી (હોસ્ટાઇલ વીટનેસ) જાહેર કરવામાં આવ્યા છે. તમામ સાક્ષીઓ આરોપી વ્યક્તિઓના હસ્તાક્ષર, સંખ્યાઓ કે લખાણને ઓળખતા નથી કારણ કે આરોપી વ્યક્તિઓએ તેમની હાજરીમાં કોઈ હસ્તાક્ષર, સંખ્યાઓ, લખાણ કે શબ્દો મૂક્યા નથી અને તેઓએ આવું લખાણ, સંખ્યાઓ કે હસ્તાક્ષર જોયા નથી. હસ્તાક્ષર સાબિત કરવાની બે રીતો છે. પહેલો રસ્તો પ્રાથમિક પુરાવા છે, જે વધુ મહત્વ ધરાવે છે. જો કોઈ સાક્ષી હાજર થાય અને આરોપી વ્યક્તિઓના હસ્તાક્ષર ઓળખે, તો તેના પુરાવાનું મૂલ્ય વધુ છે અને આવા કોઈ સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી નથી અથવા આ કેસમાં જે સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી છે, તેઓ આરોપી વ્યક્તિઓના હસ્તાક્ષર ઓળખતા નથી. એવું બનતું નથી કે તપાસ અધિકારીએ આરોપી વ્યક્તિઓના હસ્તાક્ષરના નમૂના, વિવાદિત હસ્તાક્ષરના નમૂના, કબૂલ કરેલા હસ્તાક્ષરના નમૂના અને સાબિત થયેલા હસ્તાક્ષરના નમૂના એકત્ર કર્યા હોય અને તેના આધારે, હસ્તાક્ષર નિષ્ણાતે પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો હોય. એવું જણાતું નથી કે હસ્તાક્ષર નિષ્ણાતે તેના માટેના વિગતવાર કારણો સાથે તેનો અભિપ્રાય તપાસ અધિકારીને મોકલ્યો હોય. આ કેસમાં આવા કોઈ કારણો રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી. તપાસના અંતિમ તબક્કે, જે ઓડિટર દ્વારા આ કૃત્ય પકડાયું હતું તેની તપાસ કરવામાં આવી નથી અથવા તેવા ઓડિટરનો વિગતવાર રિપોર્ટ આ કેસમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી. માત્ર મંતવ્યો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. તદુપરાંત, આ કેસમાં ચારેય ચલણ રજૂ

કરવામાં આવ્યા નથી. એ જ રીતે, ટ્રેઝરી પાસબુક, જેમાં રકમ દર્શાવવામાં આવી નથી, તે આ કેસમાં રજૂ કરવામાં આવી નથી. ટ્રેઝરી પાસબુકમાં આવી રકમ જમા કરવામાં આવી નથી તે સાબિત કરવા માટે, પ્રોસિક્યુશને ટ્રેઝરી બુક રજૂ કરી નથી. પ્રમાણિત દસ્તાવેજો કે ટ્રેઝરી કચેરીનું પ્રમાણપત્ર મેળવવામાં આવ્યું નથી. તેવી ટ્રેઝરી કચેરીના સક્ષમ અધિકારીની તપાસ કરવામાં આવી નથી. આ મુદ્દા પર સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના કેશિયર કે અન્ય કોઈની તપાસ કરવામાં આવી નથી. ચલણમાં દર્શાવેલ રકમ ટ્રેઝરી પાસબુકમાં દેખાતી નથી જેના કારણે હાલનો ગુનો પકડાયો હોવાનું કહેવાય છે. ટ્રેઝરી પાસબુક, જે આ ગુનાની અંતિમ કડી છે અથવા સાક્ષીના કોઈ મૌખિક કે લેખિત પુરાવા, રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી. આમ, પ્રોસિક્યુશનનો પાયો સાબિત થતો નથી. તદુપરાંત, આ કેસમાં ટ્રેઝરી પાસબુક અને ઇમ્પ્રેસ્ટ કેશબુક રજૂ કરવામાં આવી નથી. આ કેસનો સમગ્ર રેકોર્ડ સૂચવે છે કે આવા દસ્તાવેજો પોલીસ સ્ટેશનમાંથી ગુમ થઈ ગયા છે અથવા આવા દસ્તાવેજો આગના કારણે નાશ પામ્યા છે અને પોલીસ આવા દસ્તાવેજો શોધી રહી છે, પરંતુ આવા દસ્તાવેજો આ કેસમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી. આમ, જ્યાં સુધી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ–૪૦૯ નો સંબંધ છે અને વિશ્વાસ પર પૈસા સોંપવાના મુદ્દા પર, તે કોઈ પણ શંકાની પેલે પાર સાબિત થતું નથી કે દસ્તાવેજો પર હસ્તાક્ષર, સંખ્યાઓ, શબ્દો અને સહીઓ આરોપી વ્યક્તિઓની છે. આમ, નિષ્ણાતના અભિપ્રાય દ્વારા અને સમર્થન

આપનારા અને વિશ્વસનીય સાક્ષીઓના મૌખિક પુરાવા દ્વારા દસ્તાવેજો સાબિત કરવાની ઉપરોક્ત બંને પદ્ધતિઓ દ્વારા, એ સાબિત થતું નથી કે આવા શબ્દો, આંકડાઓ અને વિગતો આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા લખવામાં આવ્યા છે. આમ, પ્રોસિક્યુશન આરોપી વ્યક્તિઓ સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપોને શંકાની પેલે પાર સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે."

૧૫. હવે ૨૮.૧૧.૨૦૦૩ ના નિર્દોષ છુટકારાના આ ચુકાદા અને આદેશને પ્રોસિક્યુશન દ્વારા ક્રિમિનલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં. ૧૩૨/૨૦૦૪ દાખલ કરીને પડકારવામાં આવ્યો છે અને હાઈકોર્ટે, પ્રોસિક્યુશનના કેસની તપાસ કરતી વખતે, એવું નોંધ્યું છે કે પ્રોસિક્યુશન અરજદારની સંડોવણી નિર્ણાયક રીતે સાબિત કરી શક્યું નથી. સંબંધિત ફકરો નં. ૫ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૫. અરજીમાં કરવામાં આવેલા નિવેદનોને ધ્યાનમાં લેતા અને ૨૮–૧૧–૨૦૦૩ ના રોજ ક્રિમિનલ કેસ નં. ૭૧/૧૯૯૨ માં આપવામાં આવેલા ચુકાદાના વાંચન પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રોસિક્યુશન સચોટ અને નિર્ણાયક પુરાવા રજૂ કરીને નિર્ણાયક રીતે કેસ સાબિત કરી શક્યું ન હોવાથી, આરોપીઓને વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યા છે. વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે ચુકાદામાં તે પાસાને વિસ્તૃત રીતે હાથ ધર્યો છે. સામાવાળા નં. ૩ ને મિલકત સોંપવામાં આવી હોવાનું નિર્ણાયક રીતે સ્થાપિત થયું નથી. સામાવાળા નં. ૩ એ માત્ર ગુનો

કરવામાં મદદ કરી છે પરંતુ સામાવાળા નં. ૩ સામે એવો કોઈ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો નથી કે તેણે ચલણ, વાઉચર અને હિસાબોમાં સુધારા કર્યા હતા. તેથી, સામાવાળા નં. ૩ એ દસ્તાવેજોના સંદર્ભમાં કોઈ ગુનો કર્યો નથી. સામાવાળા નં. ૨ ને મિલકત સોંપવામાં આવી ન હતી અને તેથી, તેણે આઇ.પી.સી. ની કલમ ૪૦૯ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનો કર્યો નથી. હસ્તાક્ષર નિષ્ણાત દ્વારા આપવામાં આવેલો અભિપ્રાય પણ અદાલતના વિશ્વાસને પ્રેરિત કરતો નથી કે જેથી સામાવાળા નં. ૨ પર જવાબદારી થોપી શકાય અને પ્રોસિક્યુશન સચોટ અને નિર્ણાયક પુરાવા રજૂ કરીને સામાવાળા નં. ૨ અને ૩ ની સંડોવણી નિર્ણાયક રીતે સાબિત કરી શક્યું ન હોવાથી, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે બંને સામાવાળાઓને નિર્દોષ જાહેર કર્યા છે. પ્રોસિક્યુશન વતી રજૂ કરવામાં આવેલા ભૌતિક દસ્તાવેજો પણ સામાવાળાઓની સંડોવણી નિર્ણાયક રીતે સ્થાપિત કરી શક્યા નથી. કેસના તથ્યો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને અને વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આપવામાં આવેલા તર્કને વાંચ્યા પછી, આ અદાલતને વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલા નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ સામે ફરિયાદી દ્વારા દાખલ કરાયેલ ક્રિમિનલ રિવિઝન અરજીમાં દખલ કરવી મુશ્કેલ લાગે છે. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે હાઈડુ વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ, (૨૦૦૪) ૧૩ એસ.સી.સી. ૩૭૪ માં ઠરાવ્યા મુજબ, ખાનગી પક્ષ દ્વારા નિર્દોષ છુટકારા સામેની રિવિઝનમાં, રિવિઝનલ અદાલતોની સત્તાઓ ખૂબ જ મર્યાદિત છે. જો સબઓર્ડિનેટ કોર્ટ દ્વારા કોઈપણ પ્રક્રિયાગત

અનિયમિતતા અથવા ભૌતિક પુરાવાઓની અવગણના કરવામાં આવી હોય અથવા ખોટી રીતે વાંચવામાં આવ્યા હોય તો જ કોર્ટ દખલ કરી શકે છે. જો પુરાવાઓના મૂલ્યાંકન પર, બે મંતવ્યો શક્ય હોય, તો એપેલેટ કોર્ટ માટે પણ તેમાં દખલ કરવાની મંજૂરી નથી, ખાસ કરીને રિવિઝનમાં જ્યાં સત્તાઓ વધુ સંકુચિત છે. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલતને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૯૭ સહવાંચન કલમ ૪૦૧ હેઠળ રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રમાં વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશમાં દખલ કરવી મુશ્કેલ લાગે છે."

૧૬. આમ, રેકોર્ડ પરના પુરાવાના વિવેચનાત્મક વિશ્લેષણ પર, બે તબક્કે, અરજદારનો અપરાધ સાબિત થયો ન હતો અને સમાન આરોપો અને સમાન દસ્તાવેજોના આધારે, ગુણદોષ પર નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો કારણ કે પ્રોસિક્યુશન અરજદાર સામે કેસ પ્રસ્થાપિત કરી શક્યું નથી.

૧૭. જ્યારે આવું હોય, ત્યારે ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં પુરાવાના કડક સિદ્ધાંતો લાગુ પડતા નથી તેમાં કોઈ શંકા નથી, પરંતુ ત્યારબાદ, યોગ્ય સામગ્રી સાથે યોગ્ય તપાસ હાથ ધરવાની ખાતાની જવાબદારી છે અને સંભાવનાઓની પ્રબળતાના આધારે કેસ બન્યો છે તે સ્થાપિત કરવા માટે પણ, વાજબી પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવે તેવી અપેક્ષા હતી અને અરજદાર સામેનો આરોપ સાબિત કરવાની જવાબદારી સૌ પ્રથમ ખાતા પર રહેલી છે. હવે આના સંદર્ભમાં, જ્યારે

અરજદારને ફોજદારી કેસમાં ફસાવી શકાયો નથી, ત્યારે જો ફોજદારી મુકદ્દમા કરતાં અલગ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવાનું હોય તો ખાતા દ્વારા સઘન ખાતાકીય તપાસ હાથ ધરવામાં આવે તેવી વધુ અપેક્ષા હતી.

૧૮. હવે આ સંદર્ભમાં, અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબ, સામાવાળા સત્તાધિકારીએ ૨૯.૮.૧૯૯૧ ના રોજ ચાર્જશીટ બજાવી હતી, જેનો અરજદારે જવાબ સબમિટ કરીને સામનો કર્યો છે. ખાતાકીય તપાસ દરમિયાન જેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે દસ્તાવેજો છે, જે પાના ૩૭ પર પ્રતિબિંબિત થતી યાદીમાં સામેલ છે અને આ જ દસ્તાવેજો નિર્વિવાદપણે ફોજદારી કાર્યવાહીનો ભાગ પણ છે. ખુલાસો વાજબી ન હતો તેવું જાણ્યા પછી, ખાતાકીય તપાસ હાથ ધરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, ૫.૧૧.૧૯૯૧ ના રોજ, તપાસ અધિકારી તરીકે અધિક વિકાસ કમિશનર, ગુજરાત રાજ્યની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી, જે અરજી સંકલનના પાના ૩૯ પરથી પ્રતિબિંબિત થાય છે.

૧૯. જ્યારે આ પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવી છે, ત્યારે રેકોર્ડ પરથી એવું જણાય છે કે ૨૫.૯.૧૯૯૧ ના રોજ જ, તપાસ અધિકારીની નિમણૂક કરતા પહેલા જ, એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે ફોજદારી અદાલત સમાન આરોપ, ખાસ કરીને આરોપ નં. ૨ થી ૫ અંગેની ફરિયાદના મામલામાં કાર્યરત હોવાથી, ફોજદારી મુકદ્દમો પૂરો ન થાય ત્યાં સુધી કોઈ ખાતાકીય તપાસ શરૂ કરવામાં ન આવે. હવે આગળ એવું જણાય છે કે ૨.૫.૧૯૯૨ ના રોજ, ૫ જેટલા દસ્તાવેજો,

જે તપાસ કાર્યવાહીનો ભાગ હતા, તે ચકાસણી કર્યા પછી પરત કરવામાં આવ્યા હતા. તપાસ અધિકારીએ લેખિતમાં જણાવ્યું છે કે આ ૫ દસ્તાવેજો સિવાય, આગળ કંઈપણ રજૂ કરવાનું નથી કે તપાસ માટે કોઈ સાક્ષીઓ મૂકવાના નથી.

૨૦. રેકોર્ડ આગળ દર્શાવે છે કે ત્યારબાદ ૨૫.૮.૨૦૦૫ ના રોજ, તપાસ અધિકારી એટલે કે અધિક વિકાસ કમિશનરે અરજદાર મારફતે બજાવેલ અહેવાલની નકલ રજૂ કરી હોય તેવું જણાય છે અને સામગ્રીની તપાસના આધારે, એવું જાણવા મળ્યું છે કે આ જ અરજદારે ઉચ્ચ અધિકારી એટલે કે નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેરની સહી કરી છે અને ચલણ વટાવીને ઉચાપતનું કૃત્ય આચર્યું છે અને તપાસના આધારે, સત્તાધિકારીએ સ્પષ્ટપણે અભિપ્રાય આપ્યો છે કે અરજદાર સામેના આરોપો સ્થાપિત થયા છે. કેવી રીતે અને કઈ રીતે ઉચાપત કરવામાં આવી હતી તેનો પણ તપાસ અહેવાલ દ્વારા પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૧. વધુમાં, આવો અહેવાલ સુપરત કર્યા પછી, ૯.૮.૨૦૦૫ ના રોજ, ગુજરાત પંચાયત સેવા શિસ્ત અને અપીલ નિયમો, ૧૯૯૭ ના નિયમ ૬ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને અરજદારની સેવાઓ શા માટે બરતરફ ન કરવી તે અંગે કારણદર્શક નોટિસ આપવામાં આવી હતી. આ નોટિસના જવાબમાં, ૪.૯.૨૦૦૫ ના રોજ, અરજદારે વિગતવાર જવાબ રજૂ કર્યો જેમાં સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવ્યું કે ફોજદારી કેસમાં, અરજદારને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા

છે અને નિર્દોષ છુટકારાના આદેશની હાઈકોર્ટ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી હતી અને હાઈકોર્ટે પણ નિર્દોષ છુટકારાના આદેશને બહાલી આપી છે. અરજદારને યોગ્ય તક ન આપવા અંગે વધુ એક દલીલ કરવામાં આવી છે. અરજદારે રજૂઆત કરી છે કે ફોજદારી કેસ ચાલી રહ્યો હોવાથી, અરજદાર ખાતાકીય તપાસનો સામનો કરી શક્યા ન હતા અને એવી છાપ હેઠળ રહ્યા કે મુકદ્દમો પૂરો ન થાય ત્યાં સુધી ખાતાકીય કાર્યવાહી મુલતવી રાખવા તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હોવાથી, ખાતું આગળ ન વધે. જો કે, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે સત્તાધિકારી અરજદાર સામે ખાતાકીય રીતે એકપક્ષીય રીતે આગળ વધ્યા છે જે કાર્યવાહી વાજબી ન હતી અને તેથી, સમય વીતવા સાથે ૧૩ વર્ષ પસાર થઈ ગયા હોવાથી સત્તાધિકારીને અરજદારને સેવામાં પાછા પુનઃસ્થાપિત કરવા વિનંતી કરી. નિર્દોષ છુટકારાના આદેશની તેમજ હાઈકોર્ટના આદેશની નકલ પણ સબમિટ કરવામાં આવી હતી અને એવું લાગે છે કે ૭.૧.૧૯૯૩ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા, અભિપ્રાય માંગવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ ૧૦.૧૧.૧૯૯૩ ના રોજ, પંચાયત પસંદગી બોર્ડના સચિવે અરજદારની સેવાઓ બરતરફ કરવાની ભલામણ કરી છે અને પાના ૧૨૮ પર પ્રતિબિંબિત થતો આવો પત્રવ્યવહાર જિલ્લા વિકાસ અધિકારીને મોકલવામાં આવ્યો છે. એવું લાગે છે કે ત્યારબાદ ૨૫.૪.૨૦૦૬ ના રોજ, પાલનપુર ખાતે બનાસકાંઠાના જિલ્લા વિકાસ અધિકારીએ પાના ૧૨૯ પર પ્રતિબિંબિત થતો એક આદેશ પસાર કર્યો છે જેમાં ગુજરાત પંચાયત સેવા શિસ્ત અને અપીલ નિયમોના નિયમ ૬ નો આશરો લઈને અરજદારની સેવાઓ બરતરફ કરી છે અને સ્પષ્ટપણે અભિપ્રાય આપ્યો છે કે

અરજદાર રૂ. ૨,૪૪,૦૦૦/– ની ઉચાપત માટે દોષિત છે અને તેથી, સેવામાંથી બરતરફ કર્યા છે. હવે આ આદેશને ત્યારબાદ સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૮૬૫૨/૨૦૦૬ દ્વારા પડકારવામાં આવ્યો હોય તેવું લાગે છે અને અરજદાર સામે પસાર કરાયેલ શિક્ષાત્મક આદેશને પડકારવાના હેતુથી, ઉક્ત અરજી ૨૬.૪.૨૦૦૬ ના રોજ અદાલતમાંથી પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ, અદાલત સમક્ષ વર્તમાન અરજી સબમિટ કરવામાં આવી છે.

૨૨. હવે ઉપરોક્ત સંજોગોની પૃષ્ઠભૂમિમાં, અદાલત માટે ચિંતાજનક બાબત એ છે કે ૫ દસ્તાવેજો સિવાય, સત્તાધિકારીએ વધુ દસ્તાવેજી પુરાવાઓ રજૂ કરવાનું કે કોઈ સાક્ષીની તપાસ કરવાનું પસંદ કર્યું નથી. બની શકે કે ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં પુરાવાના તે ધોરણની જરૂર ન હોય જે સામાન્ય રીતે ફોજદારી આરોપ સાબિત કરવા માટે જરૂરી છે. પરંતુ અપરાધ વિશેની સંભાવનાઓ અંગે અભિપ્રાય ઉત્પન્ન કરવા અને તેની સાથે કામ કરવા માટે, આરોપો સાબિત કરવાની ખાતાની જવાબદારી છે અને તે હેતુ માટે, સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં અથવા તો અરજદારને પુરાવાનો સામનો કરવા અને ઉલટતપાસ માટે મૂકવાની યોગ્ય પ્રક્રિયા અનુસરવી પડશે. જ્યારે પરિસ્થિતિનો સામનો કરવામાં આવ્યો કે અન્ય સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી છે કે નહીં, ત્યારે ખાતા/સત્તાધિકારી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ કોઈ પ્રકાશ પાડી શક્યા નથી જે દર્શાવે છે કે કોઈ સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી નથી અને જે તારવવામાં આવ્યું છે તે તે ૫ દસ્તાવેજોના આધારે હતું જે ખાતાકીય તપાસનો વિષય બનાવવામાં આવ્યા

હતા. રેકોર્ડ સૂચવે છે કે અરજદાર સામે તપાસ તે રીતે હાથ ધરવામાં આવી નથી જે રીતે અપેક્ષિત હતું. વધુમાં, પાના ૨૦૧ પર પ્રતિબિંબિત થતા તપાસ રિપોર્ટ પરથી એવું પણ જણાય છે કે અરજદારે પડતર ફોજદારી કેસ કે આળસને કારણે ગમે તે માન્યતા હેઠળ હાજર ન થવાનું પસંદ કર્યું હોય, તેમ છતાં, દસ્તાવેજો અરજદાર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે તે હકીકત સાબિત કરવા માટે, કેટલાક સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની તપાસ કરવી જોઈતી હતી. કયા આધારે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યું અને આ ચલણો અરજદારે જ ભર્યા છે તે સાબિત કરવા માટે, જે વિવાદનો વિષય છે, કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી હોય તેવું જણાતું નથી. હવે આ ચલણ અરજદાર દ્વારા ભરવામાં આવ્યા છે તે સાબિત કરવા માટે, કસોટી એક અનુમાન હોય તેવું લાગે છે. હવે જે દસ્તાવેજો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે ફોજદારી મુકદ્દમાનો પણ વિષય હતા જેમાં સંપૂર્ણ મુકદ્દમા પછી અને હસ્તાક્ષર નિષ્ણાતના અભિપ્રાયને ધ્યાનમાં લીધા પછી, સક્ષમ અદાલતને જણાયું કે અરજદાર કથિત કૃત્ય માટે દોષિત નથી. હવે એવું છે, તો એ દેખાતું નથી કે કયા આધારે અરજદાર સામે ગંભીર આરોપ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં, તે નિર્વિવાદ છે કે તપાસ દરમિયાન અન્ય કોઈ સ્વતંત્ર વ્યક્તિની સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને તેથી, અપરાધ વિશે જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યો છે તે અનુમાનના આધારે ખામીયુક્ત જણાય છે અને સંભાવનાઓના સિદ્ધાંતોનું પાલન પણ કરતું નથી. સંભાવનાઓની પ્રબળતાને પણ સમર્થન આપવા માટે પૂરતા કેટલાક સચોટ પુરાવાની જરૂર છે. સમગ્ર તપાસ દરમિયાન એવું જણાય છે કે તપાસ અધિકારી

સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા આ પ દસ્તાવેજોની તપાસ એવી રીતે કરવામાં આવી છે જાણે તે સાચા હોવાનું સ્થાપિત થયું હોય અને અરજદાર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યા હોય. તેથી, તપાસ હાથ ધરવાની રીત પણ તદ્દન અભૂતપૂર્વ હતી જે સ્પષ્ટપણે પ્રતિબિંબિત થાય છે. આ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને આ વધુ છે કે અરજદાર દ્વારા એક ચોક્કસ બચાવ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો કે તેણે આ કૃત્ય કર્યું નથી અને વધુમાં, આ બચાવને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા માનવામાં આવ્યો હતો જ્યાં પુરાવાની વિવેચનાત્મક તપાસ હાથ ધરવામાં આવી છે. તેથી, અદાલતના મતે, ખાતા પર તપાસ હાથ ધરવાની અને કેટલીક સારી વિગતો અને સચોટ સામગ્રી સાથે તે ચાલુ રાખવાની વધુ જવાબદારી હતી. સાબિત કરવાનો પ્રારંભિક બોજો ખાતા પર રહેલો છે જે અરજદાર સામે આક્ષેપ કરે છે અને એવું લાગે છે કે ખાતા દ્વારા એટલી સચોટતાથી તેને પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો નથી કે જેથી એક અલગ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકાય કે સંભાવનાઓની પ્રબળતાના આધારે પણ આરોપો સ્થાપિત થયા હતા. પસાર કરવામાં આવેલ આક્ષેપિત આદેશની સામે પંચાયત પસંદગી બોર્ડના અભિપ્રાયના આધારે પણ હતો અને ત્યારબાદ અંતિમ પરિણામલક્ષી નિર્ણય ૨૯.૫.૨૦૦૬ ના રોજ જિલ્લા વિકાસ અધિકારી દ્વારા લેવામાં આવ્યો હતો. આ આદેશનું માત્ર વાંચન પણ સૂચવે છે કે શિસ્ત અધિકારી હોવાને કારણે, જ્યારે આવો ગંભીર દંડ લાદવાનો હોય ત્યારે સ્વતંત્ર રીતે દિમાગનો ઉપયોગ થવો જોઈતો હતો અને વધુમાં, આવા ગંભીર આરોપ માટે, ૨૫.૪.૨૦૦૬ ના આદેશ અને પરિણામે ૨૯.૫.૨૦૦૬ ના આદેશ પરથી જે જણાય છે તે એ છે કે કોઈ સ્વતંત્ર કારણ કે તપાસ અહેવાલનું કોઈ સ્વતંત્ર

વિશ્લેષણ હોતું જણાતું નથી પરંતુ તે ૧૮.૪.૨૦૦૬ ના ગુપ્ત પત્ર દ્વારા પંચાયત સેવા પસંદગી બોર્ડના માર્ગદર્શન હેઠળનો આદેશ હોય તેવું લાગે છે અને તેથી, અદાલતનો એવો અભિપ્રાય છે કે આવી સામગ્રીના આધારે, બરતરફીનો દંડ ન્યાયી અને યોગ્ય તેમજ પ્રમાણસર તરીકે સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. અધિકારક્ષેત્રનો દરેક ઉપયોગ ભલે તે વહીવટી, અર્ધ-ન્યાયિક કે ન્યાયિક હોય તે સચોટ કારણો દ્વારા સમર્થિત હોવો જોઈએ કારણ કે કારણો એ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાના હૃદયના ધબકારા છે જે શ્રેણીબદ્ધ નિર્ણયો દ્વારા પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરતા ભાગ તરીકે ઓળખાય છે. આના પરિણામે, આ આક્ષેપિત આદેશ પણ ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને અનુરૂપ ન હોય તેવું જણાય છે.

૨૩. રેકોર્ડ પર પ્રવર્તતા ઉપરોક્ત દૃશ્યની પૃષ્ઠભૂમિમાં, હવે બંને પક્ષો દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા સંબંધિત નિર્ણયો સાથે કામ પાર પાડવા માટે કેટલાક ધ્યાનની જરૂર છે કારણ કે તેમાં અરજદારના જીવન અને આર્થિક મૃત્યુનો પ્રશ્ન સંકળાયેલો છે.

૨૪. અરજદાર માટેના વિદ્વાન વકીલ શ્રી એમ.બી. ગાંધી દ્વારા જે નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે અશોકકુમાર દુધાભાઈ ડાભી વિ. ધોળકા નગરપાલિકાના કેસમાં ૨૦૦૩(૦) જી.એલ.એચ.ઇ.એલ._એચ.સી. ૨૦૦૮૪૪ માં નોંધાયેલો છે અને આ નિર્ણયનો સંદર્ભ આપીને, વિદ્વાન વકીલ

શ્રી ગાંધીએ દલીલ કરી છે કે આ એક એવો કેસ છે જેમાં ખાતાએ કોઈ પુરાવા રજૂ કર્યા નથી કે કોઈ સાક્ષીની તપાસ કરી નથી અને ઉપરોક્ત કેસમાં પણ, અદાલત આવી જ પ્રકૃતિની પરિસ્થિતિનો સામનો કરી રહી હતી અને તે સંદર્ભમાં, ફકરા ૬ અને ૭ માં સમાવિષ્ટ અવલોકનો, સુસંગત હોવાથી, અહીં નીચે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે:

> "૬. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગાંધી દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોના સંદર્ભમાં અને નિર્વિવાદ હકીકતોને ધ્યાનમાં લેતા, શું સ્પષ્ટ થાય છે કે અરજદારને ચાર્જશીટ બજાવ્યા પછી અને અરજદાર દ્વારા સત્તાધિકારીને જવાબ સબમિટ કર્યા પછી, વહીવટકર્તા દ્વારા તપાસ અધિકારીની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ, તેમણે ચાર્જશીટ અને સંબંધિત દસ્તાવેજો સાથેના જવાબને ધ્યાનમાં લીધા અને તપાસના તારણો આપ્યા. પરંતુ ખાતાકીય તપાસમાં, અરજદાર સામે જે પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યા છે, તેના માટે, તપાસ અધિંકારી સમક્ષ સામાવાળા દ્વારા કોઈ સાક્ષીની તપાસ કરવામા આવી નથી. એવો સ્થાયી કાયદો છે કે જો કોઈ દસ્તાવેજ કે ફરિયાદ કે ચાર્જશીટ અથવા કોઈ ફરિયાદ દોષિત સામે સાબિત કરવાની જરૂર હોય, તો આવા કર્મચારી દોષિત સામેની ફરિયાદ / આક્ષેપ અને ચાર્જશીટ સાબિંત કરવા ખાતાકીય તપાસમા સાક્ષીઓની તપાસ થવી જોઈતી હતી પરંતુ કોઈ સાક્ષીની તપાસની ગેરહાજરીમાં, કર્મચારી સામે ચાર્જશીટ અને

અહેવાલ સાબિત કરી શકાતા નથી કારણ કે દોષિત કર્મચારી સામે કરવામાં આવેલા આક્ષેપ સામે આવા સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવા માટે દોષિત કર્મચારીને વાજબી તક આપવી જરૂરી છે. આ એક મૂળભૂત અને ન્યૂનતમ આવશ્યકતા છે, જે સામાવાળા દ્વારા પૂર્ણ કરવામાં આવી નથી અને નિર્વિવાદપણે, અરજદાર સામે ખાતાકીય તપાસમાં આરોપ સાબિત કરવા માટે ખાતાકીય તપાસમાં સામાવાળા નગરપાલિકા વતી કોઈની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને તપાસની કાર્યવાહીમાં અરજદારની પણ તપાસ કરવામાં આવી ન હતી. તેથી, આ તબક્કે, નીચેના કેસોમાં તપાસનો અવકાશ અને સ્વરૂપ શું છે તે અંગે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલા વલણનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય છે.

મીંગલાસ ટી સ્ટેટ વિ. ધ વર્કમેનના કેસમાં, એ.આઇ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૭૧૯ માં નોંધાયેલ છે, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

"તે એક પ્રાથમિક સિદ્ધાંત છે કે જે વ્યક્તિને આરોપનો જવાબ આપવા જરૂરી છે તેણે માત્ર આરોપ જ નહીં પરંતુ જે સાક્ષી જુબાની દ્વારા આરોપને સમર્થન આપવામાં આવે છે તે પણ જાણવું જોઈએ. તેને આરોપના સમર્થનમાં પુરાવા સાંભળવાની અને તે ઇચ્છે તો ઉલટતપાસ દ્વારા આવા સંબંધિત પ્રશ્નો પૂછવાની વાજબી તક આપવી જોઈએ. પછી તેને તેની

સામે રજૂ કરાયેલા પુરાવાને રદિયો આપવાની તક આપવી જોઈએ. આ પ્રકૃતિની તપાસની આ ન્યૂનતમ આવશ્યકતા છે આ આવશ્યકતા પૂરી થાય તે પહેલાં તપાસનું પરિણામ સ્વીકારી શકાય નહીં."

એસ.ઈ. અને સ્ટેમ્પિંગ વર્ક્સ લિમિટેડ વર્કમેન કેસમાં એ.આઇ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૯૧૪ માં નોંધાયેલ છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"તપાસ યોગ્ય રીતે યોજવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં જ્યાં સુધી,

[૧] જે કર્મચારી સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવી રહી છે તેને તેની સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપોની સ્પષ્ટ જાણ કરવામાં ન આવે,

[૨] સાક્ષીઓની તપાસ સામાન્ય રીતે આરોપોના સંદર્ભમાં કર્મચારીની હાજરીમાં કરવામાં ન આવે,

[૩] કર્મચારીને સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ કરવાની વાજબી તક આપવામાં ન આવે,

[૪] જો તે ઈચ્છે તો તેના બચાવમાં પોતાની જાત સહિત સાક્ષીઓની કોઈપણ સંબંધિત બાબત પર તપાસ કરવાની તેને વાજબી તક આપવામાં ન આવે, અને

[૫] તપાસ અધિકારી તેના અહેવાલમાં તેના તારણો સકારણ નોંધે

નહીં."

યુ.પી. વેરહાઉસિંગ કોર્પોરેશન. વી. વિજય નારાયણના કેસમાં એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૪૦ માં નોંધાયેલ છે, અદાલતે પણ નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"કેસના સંજોગોમાં કુદરતી ન્યાયના નિયમો, આવશ્યક કરે છે કે સામાવાળાને તેનો અપરાધ નકારવા, પોતાનો બચાવ કરવા અને પોતાની નિર્દોષતા સ્થાપિત કરવા માટે વાજબી તક આપવી જોઈએ જેનો અર્થ એ છે કે અને જેમાં અપીલકર્તા કોર્પોરેશન દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ કરવાની તક અને આરોપના બચાવમાં પુરાવા રજૂ કરવાની તક તેમજ સૂચિત સજા માટે કારણદર્શક નોટિસનો સમાવેશ થાય છે."

આ અદાલતે પણ, ઉપર ઉલ્લેખિત સર્વોચ્ચ અદાલતના ત્રણેય નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને, જી.એસ.આર.ટી.સી વિ. સી.જી.રાસડીયા ના કેસમાં ૧૯૯૩ [૧] જી.એલ.આર. ૪૪૨ માં નોંધાયેલ છે, આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચે નીચેના અવલોકનો કર્યા છે જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૧૪. ઉપરોક્ત નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજદારના

વિંદ્વાન વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામા આવેલી દલીલને માન્ય રાખવી મુશ્કેલ છે કે આ કેસોમાં અરજદારે સામાવાળા – કંડક્ટરના ગેરવર્તણૂક માટે કોઈ વિસ્તૃત તપાસ કરવાની જરૂર ન હતી. બંને અરજીઓમાં કંડક્ટરના નામ બસ ટિકિટ ભાડાની ઉચાપતના કથિત આધારે વેઈટિંગ લિસ્ટમાંથી દૂર કરવામાં આવ્યા છે કારણ કે એવો આક્ષેપ છે કે સંબંધિત તારીખો પર બસોની તપાસ કરતી વખતે કંડક્ટરોએ ભાડું વસૂલ્યા પછી ટિકિટ આપી ન હતી અને આવા અન્ય કારણોસર. બંને કેસોમાં કંડક્ટરોએ તેમની સામે મુકવામાં આવેલા આક્ષેપોને નકારી કાઢ્યા છે. આમ છતાં અરજદારે કોઈ વધુ તપાસ હાથ ધરી નથી. બંને કંડક્ટરોએ તેમની સામે થયેલા આક્ષેપોને નકારી કાઢ્યા હોવાથી, વધુ તપાસ હાથ ધરવામાં આવવી જોઈતી હતી અને ખાતાએ આરોપોના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવા જોઈતા હતા, અને દોષિતોને જો તેઓ ઇચ્છે તો ઉલટતપાસ દ્વારા સંબંધિત પ્રશ્નો પૂછવાની મંજૂરી આપવી જોઈતી હતી. તેઓને તેમના કેસના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવાની વધુ તક પણ આપવી જોઈતી હતી. અમારા મતે, આ પ્રકારની ગંભીર ગેરવર્તણૂકમાં તપાસ હાથ ધરવા માટેની આ ન્યૂનતમ આવશ્યકતા હશે. હાલના કિસ્સામાં બસ કંડક્ટરોને અયોગ્યતાના કારણે દૂર કરવામાં આવ્યા નથી. જો તેમને કોઈ કલંક લગાવ્યા વિના દૂર કરવામાં આવે, તો તે કિસ્સામાં વધુ તપાસ જરૂરી નથી. આ બાબતને જોતાં એમ કહી શકાય નહીં કે મજૂર અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશમાં કોઈ દખલની જરૂર છે."

આમ, આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચ એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી છે કે જ્યારે દોષિત કર્મચારી સામે કરવામાં આવેલા આક્ષેપો નકારવામાં આવ્યા હોય, ત્યારે વધુ તપાસ હાથ ધરવી જોઈતી હતી અને ખાતાએ આરોપોના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવા જોઈતા હતા, અને દોષિતોને જો તેઓ ઇચ્છે તો ઉલટતપાસ દ્વારા સંબંધિત પ્રશ્નો પૂછવાની મંજૂરી આપવી જોઈતી હતી. તેઓને તેમના કેસના સમર્થનમાં પુરાવા રજૂ કરવાની વધુ તક પણ આપવી જોઈતી હતી. તેથી, ડિવિઝન બેન્ચના મત મુજબ, આ પ્રકારના ગંભીર ગેરવર્તણૂકમાં તપાસ યોજવાની આ ન્યૂનતમ આવશ્યકતા હશે.

૭. ઉપર સંદર્ભિત ત્રણ કેસોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત અવલોકનોને ધ્યાનમાં રાખીને તેમજ સર્વોચ્ચ અદાલત અને આ અદાલત દ્વારા લેવાયેલા વલણને ધ્યાનમાં લેતા, અને નિર્વિવાદ હકીકતોને ધ્યાનમાં લેતા જે હાથ પરના કેસના રેકોર્ડ પર છે, તે સ્પષ્ટ છે કે અરજદારને ચાર્જશીટ જારી કર્યા પછી અને અરજદાર દ્વારા જવાબ સબમિટ કર્યા પછી, વહીવટકર્તા દ્વારા તપાસ અધિકારીની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી પરંતુ ખાતાકીય તપાસમાં, અરજદાર સામે આરોપ સાબિત કરવા માટે અરજદારની હાજરીમાં કોઈ વ્યક્તિની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને આરોપ સાબિત કરવા માટે કોઈ વ્યક્તિ/સાક્ષીની તપાસ કર્યા વિના, સીધેસીધું જ તપાસ અધિકારીએ જવાબ અને

સંબંધિત દસ્તાવેજોની તપાસ કરી છે અને નિષ્કર્ષ પર આવ્યા છે કે અરજદાર સામે મુકવામાં આવેલ આરોપ સાબિત થાય છે. તેથી, તપાસની પ્રકૃતિ અથવા તપાસ જે રીતે હાથ ધરવામાં આવી છે તે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ છે અને ખાતાકીય તપાસ દરમિયાન અરજદારને કોઈ વાજબી તક આપવામાં આવી નથી. તેથી, મારા મત મુજબ, સમગ્ર ખાતાકીય તપાસ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ દૂષિત છે અને તેના પરિણામે, માત્ર એ જ આધારે ૧૬ નવેમ્બર, ૧૯૯૯ નો બરતરફીનો આદેશ રદ કરવા અને બાજુ પર રાખવા પાત્ર છે જેથી જો સામાવાળા ઇચ્છે તો નવી ખાતાકીય તપાસ યોજી શકે."

૨૫. બીજો નિર્ણય જેનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે તે કેપ્ટન એમ. પોલ એન્થોની વિ. ભારત ગોલ્ડ માઇન્સ લિમિટેડ અને અન્ય ના કેસમાં એ.આઇ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૧૪૧૬(૧) માં નોંધાયેલ છે. ઉક્ત નિર્ણયમાં પણ, સમાન હકીકતોના આધારે, ખાતાકીય કાર્યવાહી અને ફોજદારી કેસ શરૂ કરવામાં આવ્યા હતા જેમાં સંબંધિત સત્તાધિકારીએ ફોજદારી મુકદ્દમાના નિર્ણય પહેલા જ બરતરફીનો આદેશ પસાર કર્યો હતો, અદાલતે ફકરા ૩૪ અને ૩૫ માં નીચે મુજબનું અવલોકન કર્યું છે અને બરતરફીની કાર્યવાહીને રદબાતલ પણ કરી છે. ઉક્ત સંબંધિત ફકરા નીચે મુજબ છે:

"૩૪. સામાવાળાઓના સમગ્ર કેસને નકારી કાઢવા માટે હજુ એક બીજું

કારણ છે. અગાઉ ધ્યાન દોર્યા મુજબ, ફોજદારી કેસ તેમજ ખાતાકીય કાર્યવાહી હકીકતોના સમાન સમૂહ પર આધારિત હતી, એટલે કે, 'અપીલકર્તાના નિવાસસ્થાને કરવામાં આવેલા દરોડા અને તેમાંથી ગુનાહિત વસ્તુઓની રિકવરી'. તપાસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલા તારણો, જેની નકલ અમારી સમક્ષ મૂકવામાં આવી છે, તે દર્શાવે છે કે અપીલકર્તા સામે ઘડવામાં આવેલા આરોપો પોલીસ અધિકારીઓ અને પંચ સાક્ષીઓ દ્વારા સાબિત કરવા માંગવામાં આવ્યા હતા, જેમણે અપીલકર્તાના ઘર પર દરોડો પાડ્યો હતો અને રિકવરી કરી હતી. તપાસ અધિકારી દ્વારા તપાસ કરવામાં આવેલ તેઓ એકમાત્ર સાક્ષી હતા અને તપાસ અધિકારીએ તેમના નિવેદનો પર આધાર રાખીને એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા કે અપીલકર્તા સામે આરોપો સ્થાપિત થયા છે. ફોજદારી કેસમાં એ જ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી પરંતુ અદાલત, સમગ્ર પુરાવાઓ પર વિચારણા કરીને, એવા નિષ્કર્ષ પર આવી કે અપીલકર્તાના નિવાસસ્થાનેથી કોઈ તપાસ કરવામાં આવી નથી કે કોઈ રિકવરી કરવામાં આવી નથી. પ્રોસિક્યુશનનો સમગ્ર કેસ કાઢી નાખવામાં આવ્યો અને અપીલકર્તા નિર્દોષ છૂટી ગયો. તેથી, આ પરિસ્થિતિમાં, જ્યાં અપીલકર્તાને ન્યાયિક ઉચ્ચારણ દ્વારા એવા તારણ સાથે નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવે છે કે અપીલકર્તાના નિવાસસ્થાને "દરોડા અને રિકવરી" સાબિત થયા નથી, ત્યાં એકપક્ષીય ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં નોંધાયેલા તારણોને ઊભા રહેવા દેવા તે અન્યાયી, અયોગ્ય અને દમનકારી રહેશે.

૩૫. બંને કાર્યવાહીઓમાં એટલે કે ખાતાકીય કાર્યવાહી અને ફોજદારી કેસમાં હકીકતો અને પુરાવા કોઈપણ પ્રકારના તફાવત વિના સમાન હોવાથી, અભિગમ અને સાબિતીના ભારણના આધારે ખાતાકીય કાર્યવાહી અને ફોજદારી કેસ વચ્ચે સામાન્ય રીતે જે ભેદ દોરવામાં આવે છે, તે વર્તમાન કેસમાં લાગુ થશે નહીં."

૨૬. વિદ્ધાન વકીલ શ્રી ગાંધી દ્ધારા ઉલ્લેખિત બીજો એક નિર્ણય પણ અગાઉના નિર્ણયની સમાન રેખા પર છે, જો કે, **કુલદીપ સિંહ વિ. કમિશનર ઓફ પોલીસ અને અન્યના કેસમાં એ.આઇ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૬૭૭** માં નોંધાયેલ ઉક્ત નિર્ણયમાં, દોષિત અધિકારી સામે ઘડવામાં આવેલા આરોપના સમર્થનમાં કોઈ પુરાવા ન હતા અને ખાતાકીય તપાસમાં ફરિયાદીઓમાંથી કોઈને પણ મૂકવાનો તપાસ અધિકારી દ્ધારા કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો ન હતો અને તપાસ અધિકારી દ્ધારા નોંધવામાં આવેલ તારણ પુરાવા દ્ધારા સમર્થિત ન હતું અને સંપૂર્ણપણે વિકૃત હોવાનું જણાયું હતું અને તેથી, બરતરફીનો આદેશ રદ કરવામાં આવ્યો હતો. સંબંધિત ફકરા ૨૭, ૩૨, ૪૧ અને ૪૨ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૨૭. આ નિયમ, જે ખાતાકીય તપાસમાં અનુસરવાની પ્રક્રિયા નક્કી કરે છે, તે પોતે આરોપીની હાજરીમાં તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવાની ધારણા કરે છે, જેને તેમની ઉલટતપાસ કરવાની તક પણ આપવાની હોય

છે. જો અયોગ્ય વિલંબ, અસુવિધા અથવા ખર્ચ વિના કોઈ સાક્ષીની હાજરી મેળવી શકાતી નથી, તો તેનું અગાઉનું નિવેદન રેકોર્ડ પર લાવી શકાય છે, શરત એ છે કે અગાઉનું નિવેદન દોષિત કરતાં ઉચ્ચ હોદ્દાના પોલીસ અધિકારી દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હોય અને પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યું હોય. જો આવું નિવેદન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હોય અને તેમના દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યું હોય તો પણ તે રેકોર્ડ પર લાવી શકાય છે. આગળની આવશ્યકતા એ છે કે નિવેદન પર સંબંધિત વ્યક્તિ એટલે કે જે વ્યક્તિએ તે નિવેદન આપ્યું છે તેની સહી હોવી જોઈએ, અથવા તે તપાસ અથવા ન્યાયિક પૂછપરછ અથવા મુકદ્દમા દરમિયાન નોંધવામાં આવ્યું હોય. આ નિયમ આગળ જોગવાઈ કરે છે કે સહી વિનાનું નિવેદન અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટની તપાસની પ્રક્રિયા દ્વારા જ રેકોર્ડ પર લાવવામાં આવશે જેમણે અગાઉ સાક્ષીનું નિવેદન નોંધ્યું હતું જેની હાજરી મેળવી શકાતી નથી."

"૩૨. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧૧(૨) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં નિયમ ૧૬(૩) ને ધ્યાનમાં લેવો પડશે કે શું તે દોષિતને સુનાવણીની વાજબી તક પૂરી પાડવાનો હેતુ ધરાવે છે. અનુચ્છેદ ૩૧૧(૨) દ્વારા કલ્પના કરાયેલ વાજબી તકનો અર્થ થાય છે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો અનુસાર "સુનાવણી" કે જેના હેઠળ મૂળભૂત આવશ્યકતાઓમાંની એક એ છે કે ખાતાકીય તપાસમાં તમામ સાક્ષીઓની

તપાસ દોષિતની હાજરીમાં કરવામાં આવશે જેને તેમની ઉલટતપાસ કરવાની તક આપવામાં આવશે. જ્યાં પ્રાથમિક તપાસ અથવા તપાસ દરમિયાન અગાઉ સાક્ષી દ્વારા આપવામાં આવેલ નિવેદન, ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં રેકોર્ડ પર લાવવાની દરખાસ્ત છે, આ અદાલત દ્વારા નક્કી કરાયેલ કાયદો એ છે કે તે નિવેદનની એક નકલ પહેલા દોષિતને પૂરી પાડવી જોઈએ, જેને ત્યારબાદ તે સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવાની તક આપવી જોઈએ."

"૪૧. શ્રીમતી મીના મિશ્રા, ખાતાના સાક્ષી તરીકે હાજર થયા, તે દિવસે અપીલકર્તાને કોઈ ચુકવણી કર્યાનો ઇનકાર કર્યો. જે મજૂરોને ચુકવણી કરવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે તેમને ઘરેલું તપાસમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી. તેમનું કહેવાતું અગાઉનું નિવેદન નિયમ ૧૬(૩) હેઠળ રેકોર્ડ પર લાવી શકાયું ન હોત. આવી સ્થિતિમાં, અપીલકર્તા સામે ઘડવામાં આવેલા આરોપના સમર્થનમાં બિલકુલ કોઈ પુરાવા ન હતા અને તપાસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલા સમગ્ર તારણો એ હકીકતથી દૂષિત છે કે તેઓ રેકોર્ડ પરના કોઈપણ પુરાવા દ્વારા સમર્થિત નથી અને સંપૂર્ણપણે વિકૃત છે.

૪૨. નિષ્પક્ષ ઘરેલું તપાસ હાથ ધરવા માટે તપાસ અધિકારી ખુલ્લા મનથી બેઠા ન હતા જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧૧(૨) દ્વારા વિચાર્યા મુજબ

કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું આવશ્યક ઘટક છે તેમજ "વાજબી તક" નું પણ. ખાતાની તરફેણમાં "પૂર્વગ્રહ" એ તપાસ અધિકારીની તર્કની સમગ્ર ક્ષમતાને એટલી ખરાબ રીતે અસર કરી હતી કે ફરિયાદીઓને રજૂ ન કરવાનું પણ અપીલકર્તાને જવાબદાર ઠેરવવામાં આવ્યું જે સંપૂર્ણપણે ખાતાની ભૂલ હતી. એકવાર ખાતાને ખબર પડી કે મજૂરો દેવલી ખાનપુરમાં ક્યાંક રોજગાર મેળવે છે, ત્યારે તેમની હાજરી મેળવી શકાઈ હોત અને અપીલકર્તા સામેના આરોપને સાબિત કરવા તપાસ અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરી શકાયા હોત. તેમણે આ બાબતમાં મનસ્વી રીતે કામ કર્યું છે અને અપીલકર્તાને એવી અસંસ્કારી રીતે દોષિત ઠેરવ્યા છે કે તે સ્પષ્ટ થાય છે કે તે માત્ર કેટલાક ઉપરી અધિકારીના આદેશનું પાલન કરી રહ્યા હતા જેમણે કદાચ "તેને ફસાવી દો" એવો નિર્દેશ આપ્યો હતો."

૨૭. અહીં પણ, હાથ પર રહેલા કેસની હકીકતોના સંદર્ભમાં ચુકાદાની નોંધ લેવામાં આવે તો, તે સ્પષ્ટ કરશે કે, અહીં પણ, તપાસમાં પ દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા પછી, નિર્વિવાદપણે, કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી કે ઉલટતપાસ માટે મૂકવામાં આવી ન હતી અને તપાસ માત્ર દસ્તાવેજોનું પૃથ્થકરણ કરીને પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી જે નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ પસાર કરતી વખતે ન્યાયિક મંચ દ્વારા ખૂબ જ વિવેચનાત્મક રીતે તપાસવામાં આવ્યા હતા અને તેથી, જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યો છે તે સંપૂર્ણપણે વિકૃત અને કાયદાના પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંતની વિરુદ્ધ હોવાનું જણાયું છે.

૨૮. હજુ એક નિર્ણય જેને સેવામાં લાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે તે એ સિદ્ધાંત પર છે કે જે ફોજદારી કેસમાં સમાન સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવે છે જેમાં કર્મચારીનો સન્માનપૂર્વક નિર્દોષ છુટકારો થયો છે અને ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં તારણ તદ્દન વિપરીત છે જે અન્યાયી અને દમનકારી હોવાનું જણાય છે અને તેથી, હકીકતોની તે પૃષ્ઠભૂમિમાં, **જી.એમ. ટાંક વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને અન્યના એ.આઇ.આર. ૨૦૦૬ એસ.સી. ૨૧૨૯(૧)** માં નોંધાયેલા નિર્ણયમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે કર્મચારી સામે શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીને રદ કરી છે. જ્યારે અહીં એક એવો કેસ છે જે વધુ સારા સ્તરે ઊભો છે જેમાં પ્રોસિક્યુશન સાક્ષીઓ તરીકે ૧૨ જેટલા સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી છે અને ૧૪ થી વધુ દસ્તાવેજોનું ન્યાયિક મંચ દ્વારા વિવેચનાત્મક વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે જે ખાતાકીય કાર્યવાહીનો ભાગ પણ છે અને અન્ય કોઈ પુરાવા રજૂ કરવા છતાં, અલગ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યું હતું અને આશ્ચર્યજનક રીતે ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં, આરોપને યોગ્ય ઠેરવવા માટે એક પણ સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને તેથી, વર્તમાન હકીકતોની પૃષ્ઠભૂમિના સંદર્ભમાં, ઉપરોક્ત નિર્ણયને વધુ જોરથી લાગુ કરવાનો છે અને તેથી, ફકરા ૨૧, ૨૩, ૨૫, ૨૭, ૩૧ અને ૩૨ માં સમાવિષ્ટ સંબંધિત અવલોકનો, સુસંગત હોવાથી, અહીં નીચે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે:

"૨૧. આમ જોવામાં આવે છે કે આ પુરાવા વિનાનો કેસ છે. અપીલકર્તા

ગેરકાયદેસર રીતે લાંચ દ્વારા વધારાની આવક એકત્ર કરવા માટે દોષિત હોવાનું ઠરાવવા માટે અપીલકર્તા સામે પુરાવાનો કોઈ અંશ નથી. સામાવાળા અપીલકર્તા સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપો સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા. તે વિવાદમાં નથી કે અપીલકર્તા સરકારી નોકર હોવાને કારણે તેમની જંગમ અને સ્થાવર મિલકત સંબંધિત તેમનું વાર્ષિક મિલકત રિટર્ન સબમિટ કરતા હતા અને અપીલકર્તાએ વર્ષ ૧૯૭૫ માં તેમની સમગ્ર જંગમ અને સ્થાવર મિલકતો દર્શાવતું તેમનું રિટર્ન પણ સબમિટ કર્યું છે. અપીલકર્તાની જંગમ અને સ્થાવર સંપત્તિ વિશે ક્યારેય કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થયો ન હતો. હકીકતમાં, સામાવાળાએ અપીલકર્તા સામે મુકવામાં આવેલા કથિત આરોપોના સમર્થનમાં અને/અથવા તેના વિશે કોઈ પુરાવા રજૂ કર્યા ન હતા.. એ જ રીતે, સમાન તથ્યો અને પુરાવાના આધારે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ સજાપાત્ર કથિત આરોપો માટે અપીલકર્તા સામે ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ખાતાકીય કાર્યવાહી અને ફોજદારી કેસ સમાન અને સરખા (શબ્દશઃ) તથ્યો અને પુરાવાઓ પર આધારિત છે. અપીલકર્તાને સમાન હકીકતો, પુરાવા અને સાક્ષીઓના આધારે સક્ષમ અદાલત દ્વારા સન્માનપૂર્વક નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા છે અને તેથી, ખાતાકીય બાજુના સમાન તથ્યો અને પુરાવાઓના આધારે બરતરફીનો આદેશ ન્યાયના હિતમાં રદ કરવા પાત્ર છે."

"૨૩. કેપ્ટન એમ. પોલ એન્થોની વિ. ભારત ગોલ્ડ માઈન્સ લિમિટેડ અને અન્ય (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, આ અદાલત સમક્ષ પ્રશ્ન એ હતો કે શું સમાન તથ્યોના આધારે શરૂ કરાયેલ ફોજદારી કેસમાં ખાતાકીય કાર્યવાહી અને કાર્યવાહી એકસાથે ચાલુ રાખી શકાય. ફકરા ૩૪ માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

"૩૪. સામાવાળાઓના સમગ્ર કેસને નકારી કાઢવા માટે હજુ એક બીજું કારણ છે. અગાઉ ધ્યાન દોર્યા મુજબ, ફોજદારી કેસ તેમજ ખાતાકીય કાર્યવાહી હકીકતોના સમાન સમૂહ પર આધારિત હતી, એટલે કે "અપીલકર્તાના નિવાસસ્થાને કરવામાં આવેલા દરોડા અને તેમાંથી ગુનાહિત વસ્તુઓની રિકવરી". તપાસ અધિકારી દ્વારા નોંધાયેલા તારણો, જેની નકલ અમારી સમક્ષ મૂકવામાં આવી છે, તે દર્શાવે છે કે અપીલકર્તા સામે ઘડવામાં આવેલા આરોપો પોલીસ અધિકારીઓ અને પંચ સાક્ષીઓ દ્વારા સાબિત કરવા માંગવામાં આવ્યા હતા, જેમણે અપીલકર્તાના ઘર પર દરોડો પાડ્યો હતો અને રિકવરી કરી હતી. તપાસ અધિકારી દ્વારા તપાસ કરવામાં આવેલ તેઓ એકમાત્ર સાક્ષી હતા અને તપાસ અધિકારીએ તેમના નિવેદનો પર આધાર રાખીને એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા કે અપીલકર્તા સામે આરોપો સ્થાપિત થયા છે. ફોજદારી કેસમાં એ જ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી પરંતુ અદાલત, સમગ્ર પુરાવાઓ પર વિચારણા કરીને, એવા નિષ્કર્ષ પર આવી કે અપીલકર્તાના

નિવાસસ્થાનેથી કોઈ તપાસ કરવામાં આવી નથી કે કોઈ રિકવરી કરવામાં આવી નથી. પ્રોસિક્યુશનનો સમગ્ર કેસ કાઢી નાખવામાં આવ્યો અને અપીલકર્તા નિર્દોષ છૂટી ગયો. તેથી, આ પરિસ્થિતિમાં, જ્યાં અપીલકર્તાને ન્યાયિક ઉચ્ચારણ દ્વારા એવા તારણ સાથે નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવે છે કે અપીલકર્તાના નિવાસસ્થાને "દરોડા અને રિકવરી" સાબિત થયા નથી, ત્યાં એકપક્ષીય ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં નોંધાયેલા તારણોને ઊભા રહેવા દેવા તે અન્યાયી, અયોગ્ય અને દમનકારી રહેશે.""

"૨૫. કોર્પોરેશન ઓફ સિટી ઓફ નાગપુર, સિવિલ લાઈન્સ, નાગપુર અને અન્ય વિ. રામચંદ્ર જી. મોડક અને અન્ય (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, આ જ પ્રશ્ન આ અદાલત સમક્ષ ઊભો થયો હતો. આ અદાલતે, ફકરા ૬ માં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

"૬. બીજો પ્રશ્ન જે રહે છે તે એ છે કે જો સામાવાળાઓને ફોજદારી કેસમાં નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવે તો સામાવાળાઓ સામે પડતર ખાતાકીય તપાસ ચાલુ રાખવી પડશે કે નહીં. આ એક એવી બાબત છે જે ફોજદારી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા તારણોની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લીધા પછી ખાતા દ્વારા નક્કી કરવાની છે. સામાન્ય રીતે જ્યાં આરોપીને સન્માનપૂર્વક નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવે છે અને આરોપોમાંથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત કરવામાં આવે છે ત્યાં સમાન આરોપો અથવા આધારો

અથવા પુરાવાઓ પર ખાતાકીય તપાસ ચાલુ રાખવી યોગ્ય નથી, પરંતુ હકીકત એ છે કે માત્ર આરોપી નિર્દોષ છૂટ્યો છે તે કારણસર, સંબંધિત સત્તાધિકારીની ખાતાકીય તપાસ ચાલુ રાખવાની સત્તા છીનવાઈ જતી નથી અને તેનો નિર્દેશ (વિવેકાધિકાર) કોઈપણ રીતે નિયંત્રિત થતો નથી."

"૨૭. વિદ્વાન ન્યાયાધીશો સમક્ષ, ઉપરોક્ત દલીલોના સંદર્ભમાં પોલ એન્થોનીના કેસ (ઉપર મુજબ) પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ ઠરાવ્યું કે પોલ એન્થોનીના કેસ (ઉપર મુજબ) નો નિર્ણય તેમાંના સામાવાળાને સમર્થન આપશે નહીં કારણ કે પોલ એન્થોનીના કેસ (ઉપર મુજબ) માં ફોજદારી કેસ તેમજ ઘરેલું તપાસમાં અપાયેલ પુરાવા એક સમાન હતા અને ફોજદારી કેસમાં એ જ પુરાવા પર કામદારોને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા હતા અને આ અદાલત એવા નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે ઘરેલું તપાસ દ્વારા એ જ પુરાવા પર વિપરીત તારણ અન્યાયી, અયોગ્ય અને દમનકારી હશે. બેન્ચે વધુમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

"..એ નોંધવું જોઇએ કે તે કેસમાં ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા તારણ એકપક્ષીય ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં પહોંચવામાં આવ્યું હતું. હાથ પરના કેસમાં, અમે નોંધ્યું છે કે મજૂર અદાલત સમક્ષ મેનેજમેન્ટ દ્વારા અપાયેલા પુરાવા

ફોજદારી કેસમાં પ્રોસિક્યુશન દ્વારા અપાયેલા પુરાવાઓ કરતા અલગ હતા અને ફોજદારી અદાલત અને મજૂર અદાલત સમક્ષની સામગ્રી તદ્દન અલગ હતી. તેથી, મજૂર અદાલત માટે ફોજદારી અદાલતના તારણોથી સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ પર આવવાનો માર્ગ ખુલ્લો હતો. પરંતુ આ તબક્કે, એ નોંધવું જોઈએ કે એવું નથી કે હાલના કિસ્સામાં મજૂર અદાલત ફોજદારી અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીથી સંપૂર્ણપણે અજાણ હતી. મજૂર અદાલતે વાસ્તવમાં જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ અને તેમાં રજૂ કરાયેલા આંક વાંચ્યા છે અને સ્વતંત્ર નિષ્કર્ષ પર આવી છે કે ફોજદારી અદાલતના આદેશની તેની સમક્ષની કાર્યવાહી પર કોઈ અસર નથી; જે મજૂર અદાલતનું તારણ, અમારા મતે, વાજબી છે.""

"૩૧. સામાવાળાઓ વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ દ્વારા જે ચુકાદાઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે હકીકતો અને કાયદા પર અલગ પાડી શકાય તેવા નથી. આ કિસ્સામાં, ખાતાકીય કાર્યવાહી અને ફોજદારી કેસ સમાન અને સરખા હકીકતો પર આધારિત છે અને અપીલકર્તા સામે ખાતાકીય કેસમાંનો આરોપ અને ફોજદારી અદાલત સમક્ષનો આરોપ એક સમાન છે. એ સાચું છે કે ખાતાકીય કાર્યવાહી અને ફોજદારી કેસમાં આરોપનું સ્વરૂપ ગંભીર છે. પૂછપરછ અને તપાસ દરમિયાન અપીલકર્તા સામે એકત્ર કરાયેલા પુરાવા અને સામગ્રીના આધારે અને ચાર્જશીટમાં દર્શાવ્યા મુજબ અપીલકર્તા સામે શરૂ કરાયેલા કેસનું સ્વરૂપ, દર્શાવેલ

પરિબળો એક સમાન છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આરોપો, પુરાવા, સાક્ષીઓ અને સંજોગો એક સમાન છે. વર્તમાન કેસમાં, સમાન તથ્યો પર ફોજદારી અને ખાતાકીય કાર્યવાહી પહેલાથી જ નોંધાઈ છે અથવા મંજૂર કરવામાં આવી છે એટલે કે અપીલકર્તાના નિવાસસ્થાને દરોડા પાડવામાં આવ્યા છે, ત્યાંથી વસ્તુઓ જપ્ત કરવામાં આવી છે. તપાસ અધિકારી, શ્રી વી.બી. રાવલ અને અન્ય ખાતાકીય સાક્ષીઓ તપાસ અધિકારી દ્વારા તપાસવામાં આવેલા એકમાત્ર સાક્ષી હતા જેઓ તેમના નિવેદન પર આધાર રાખીને નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે અપીલકર્તા સામે આરોપો સ્થાપિત થયા છે. ફોજદારી કેસમાં એ જ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી અને ફોજદારી અદાલતે તપાસમાં એ નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે પ્રોસિક્યુશને કોઈપણ વાજબી શંકાની પેલે પાર અપીલકર્તા સામે કથિત અપરાધ સાબિત કર્યો નથી અને આરોપ સાબિત થયો નથી તેવા તારણ સાથે અપીલકર્તાને તેમના ન્યાયિક ઉચ્ચારણ દ્વારા નિર્દોષ છોડી દીધા છે. એ પણ નોંધનીય છે કે નિયમિત મુકદ્દમા અને ભારે દલીલબાજી પછી ન્યાયિક ઉચ્ચારણ કરવામાં આવ્યું હતું. આ સંજોગોમાં, ખાતાકીય કાર્યવાહીમાં નોંધાયેલા તારણોને ઊભા રહેવા દેવા તે અન્યાયી અને અયોગ્ય અને દમનકારી રહેશે.

૩૨. અમારા મતે, ખાતામાં તેમજ ફોજદારી કાર્યવાહીમાં આવા તથ્યો અને પુરાવા કોઈ પણ પ્રકારના તફાવત વિના સમાન હતા, અપીલકર્તા સફળ

થવો જોઈએ. અભિગમ અને સાબિતીના ભારણના આધારે ખાતાકીય અને ફોજદારી કાર્યવાહી વચ્ચે જે ભેદ સામાન્ય રીતે સાબિત થાય છે તે વર્તમાન કેસમાં લાગુ થશે નહીં. જો કે ઘરેલું તપાસમાં નોંધાયેલ તારણ અદાલતો દ્વારા માન્ય હોવાનું જણાયું હતું, જ્યારે બરતરફીને પડકારતી કાર્યવાહીના પડતર સમય દરમિયાન કર્મચારીનો સન્માનપૂર્વક નિર્દોષ છુટકારો થયો હતો, ત્યારે તેની નોંધ લેવાની જરૂર છે અને પોલ એન્થોનીના કેસ (ઉપર મુજબ) નો નિર્ણય લાગુ થશે. તેથી, અમે માનીએ છીએ કે અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલને મંજૂર કરવા પાત્ર છે."

૨૯. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગાંધી દ્વારા સેવામાં લાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલ વધુ એક નિર્ણય એ સિદ્ધાંત પર છે કે ગુણદોષના આધારે નિર્દોષ છુટકારાના આદેશ પછી, સમાન તથ્યો અને આરોપો પર ખાતાકીય તપાસ શરૂ ન કરી શકાય. જો કે, આ સિદ્ધાંત હળવો કરવામાં આવ્યો હોય તેવું લાગે છે, પરંતુ નિર્ધારિત કરવામાં આવેલા કેટલાક માપદંડો સાથે આગળ વધી શકે છે. જો કે, અહીં **શેખ કાસિમ વિ. સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ પોસ્ટ ઓફિસીસ, ચિંગલપુટ ડીએન. અને અન્યના કેસમાં એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ મદ્રાસ ૫૦૨** માં નોંધાયેલ કેસ છે. સિદ્ધાંતનું પૃથ્થકરણ કરવામાં આવ્યું છે અને ફકરા ૮ માં સમાવિષ્ટ સંબંધિત અર્ક, સુસંગત હોવાથી, અદાલત તેને વર્તમાન આદેશમાં સંદર્ભ આપવાનું યોગ્ય માને છે, તેથી, અહીં નીચે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે:

"૮. .... જ્યાં નિર્દોષ છુટકારો મૂળભૂત રીતે ગુણદોષ પર હોય, સમાન તથ્યો અને આરોપો પર હોય, ત્યાં શિસ્તબદ્ધ ટ્રિબ્યુનલ માટે અપરાધનું તારણ નોંધવું અને તેના પર સજા કરવી યોગ્ય રહેશે નહીં. આ ન્યાયશાસ્ત્રનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે અને તેમાં કોઈ ફરક પડતો નથી કે ખાતાકીય સત્તાધિકારી ફોજદારી કાર્યવાહી પહેલા કે પછી કાર્યવાહી કરે છે અને અદાલત, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત ન હોવા તરીકે, આવા તારણો પર આધારિત કાર્યવાહીને રદબાતલ કરવામાં ન્યાયી ઠરશે. અન્યથા, ગંભીર વિસંગતતાઓ અનુસરી શકે છે, જેવું રાજામન્નાર સી.જે. અને વેંકટરામ ઐયર જે. દ્વારા ૧૯૫૨-૧ મદ્રાસ એસ.જે. ૩૫: (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ મદ્રાસ ૮૫૩) માં ભારપૂર્વક જણાવવામાં આવ્યું છે."

૩૦. સેવામાં લાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલ વધુ એક નિર્ણય **૧૯૬૭ એસ.એલ.આર.(૧) ૨૨૮ માં સ્ટેટ ઓફ મધ્યપ્રદેશ વિ. સૈયદ કમરઅલી** ના કેસમાં નોંધાયેલ છે જેમાં, તપાસ દરમિયાન કોઈ માન્ય અને કાયદેસર પુરાવા ન હતા અને તેથી, અદાલતે કાર્યવાહી ટકી શકે તેવી ન હોવાનું જણાયું હતું. જો કે, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો અન્ય નિર્ણયોમાં સારી રીતે ગણવામાં આવ્યા હોવાથી, જેનો ઉપર ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, અદાલત તેને આગળ સમાવિષ્ટ કરીને

પુનરાવર્તન કરશે નહીં, જો કે, એવું જણાયું છે કે અહીં પણ એક એવો કેસ છે જેમાં પુરાવાનો અભાવ હતો, કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને તપાસ ન્યાયી રીતે પૂર્ણ કરવામાં આવી નથી જે હકીકતો પ્રવર્તતી નિર્વિવાદ હકીકતો પરથી સ્પષ્ટ છે અને, તેથી, આ અદાલતના સુવિચારિત મતે, અરજદારને આરોપો માટે જવાબદાર ઠેરવતા સામાવાળા સત્તાધિકારી દ્વારા પહોંચેલો નિષ્કર્ષ વ્યવહારીક રીતે કોઈ સ્વતંત્ર પુરાવા પર આધારિત હોવાનું જણાતું નથી અને તે સંદર્ભમાં તારણ વિકૃત હોવાનું જણાયું છે. તેથી, અદાલત વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવાનું યોગ્ય માને છે અને સત્તાધિકારીને આવી ગુપ્ત રીતે કાર્ય કરવાની મંજૂરી આપવા માંગતી નથી, પછી ભલે આરોપો ગંભીર હોય. કેસને વધુ જોરશોરથી સાબિત કરવાની ખાતાની વધુ ગંભીર જવાબદારી હતી ખાસ કરીને જ્યારે આરોપો ભંડોળની ઉચાપત સંબંધિત હોય. સંભાવનાઓની પ્રબળતાના સિદ્ધાંતના આધારે પણ કેસ સાબિત કરવામાં ખાતું ખરાબ રીતે નિષ્ફળ ગયું છે. સંભાવનાઓએ ઓછામાં ઓછું વ્યવહારીક રીતે ૫ દસ્તાવેજો સિવાય અન્ય કોઈ પુરાવા પર આધાર રાખીને સમર્થન આપવું જોઈતું હતું.

૩૧. આની સામે, સત્તાધિકારી માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલે જ્યુડિશિયલ રિવ્યુના અવકાશના આધારે, દંડના પ્રમાણસરના આધારે અને આચરવામાં આવેલી કથિત છેતરપિંડીના આધારે અરજીનો વિરોધ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે અને તે હેતુ માટે, તેમના દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા નિર્ણયોની અદાલત દ્વારા હવે પછી ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

૩૨. સત્તાધિકારી માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ દ્વારા જે પ્રથમ નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે ડિવિઝનલ કંટ્રોલર, કર્ણાટક સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન વિ. એમ.જી. વિઠ્ઠલ રાવ ના કેસમાં (૨૦૧૨)૧ એસ.સી.સી. ૪૪૨ માં નોંધાયેલ છે. આ નિર્ણય એ સિદ્ધાંત પર આધારિત છે કે ફોજદારી અદાલતમાં નિર્દોષ છુટકારાના આદેશને ધ્યાનમાં લીધા વિના, ખાતા માટે ઘરેલું તપાસ હાથ ધરવાનો અવકાશ ખુલ્લો છે જ્યાં પુરાવાનું ધોરણ ફોજદારી અદાલતમાં જરૂરી કરતાં સહેજ અલગ છે. આ દરખાસ્તમાં કોઈ વિવાદ નથી પરંતુ સંભાવનાઓની પ્રબળતા સાબિત કરવાના હેતુથી પણ, ખાતા દ્વારા લાવવામાં આવેલા કેટલાક કાયદેસર પુરાવા હોવા જોઈએ. ઉક્ત નિર્ણયમાં સમાવિષ્ટ તથ્યો, હાથ પરના કેસ કરતાં સહેજ અલગ હતા. ઉક્ત કેસમાં, ૪.૨.૧૯૮૭ ના રોજ ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ, ૧૧.૧૧.૧૯૯૩ ના રોજ તપાસ હાથ ધરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો જેમાં મેનેજમેન્ટ સાક્ષીઓની તપાસ માટે મૂકવામાં આવ્યા હતા અને મેનેજમેન્ટ સાક્ષીઓની આવી સામગ્રીના આધારે, તપાસ અધિકારીને આરોપો સાબિત થયા હોવાનું જણાયું હતું અને રિપોર્ટ સબમિટ કર્યા પછી અને પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા પછી, આખરે, ૧૪.૨.૧૯૯૭ ના રોજ બરતરફીનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. હવે બરતરફીના આ આદેશને મૂળરૂપે ઉક્ત કર્મચારી દ્વારા પડકારવામાં આવ્યો હતો જેમાં અદાલતનો એવી પરિસ્થિતિનો સામનો કરવો પડ્યો હતો જ્યાં સક્ષમ અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલ દોષિત ઠરાવવાનો આદેશ હાઈકોર્ટ દ્વારા બદલવામાં આવ્યો હતો અને

દોષિત કર્મચારીને તેની સામે મૂકવામાં આવેલા તમામ આરોપોમાંથી નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, તે પૃષ્ઠભૂમિમાં, કઈ દાદ મંજૂર કરવી તે વિવાદનો વિષય હતો અને તે સંદર્ભમાં અને હકીકતની પૃષ્ઠભૂમિમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ફોજદારી કેસ તેમજ ખાતાકીય તપાસમાં જરૂરી પુરાવાના ધોરણના ખ્યાલને ધ્યાનમાં લીધો છે અને જ્યુડિશિયલ રિવ્યુનો અવકાશ શું છે તેનું પણ વિશ્લેષણ કર્યું છે. હવે ઉક્ત કેસમાં હકીકતો તદ્દન અલગ છે જેમાં ઘરેલું તપાસમાં, મેનેજમેન્ટ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી છે અને સાક્ષીઓના તે પુરાવાઓના આધારે, કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. જ્યારે, અહીં એક એવો કેસ છે જેમાં સક્ષમ અદાલતે ફોજદારી મુકદ્દમામાં ૧૨ જેટલા સાક્ષીઓ અને ૧૫ દસ્તાવેજોની તપાસ કરી છે અને ખાતાકીય તપાસમાં, મેનેજમેન્ટ વતી કોઈ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી નથી અને ત્યારબાદ ૫ દસ્તાવેજો પર આધાર રાખીને, જે નિર્વિવાદપણે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને જે ફોજદારી મુકદ્દમાનો પણ ભાગ હતા, અપરાધ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી, આવી સ્થિતિમાં જ્યારે સત્તાધિકારીએ તપાસ દરમિયાન પણ અપરાધ પ્રસ્થાપિત કરવાની મૂળભૂત પ્રક્રિયાને સંપૂર્ણપણે અવગણી છે, ત્યારે અદાલત (૨૦૧૨)૧ એસ.સી.સી. ૪૪૨ માં નોંધાયેલા ઉપરોક્ત ચુકાદાના આધારે સામાવાળા સત્તાધિકારીને કોઈ સહાય આપવા અસમર્થ છે. તેનાથી વિપરીત, અદાલતને વ્યવહારીક રીતે જાણવા મળ્યું છે કે અહીં, જે પ્રક્રિયા અપનાવવામાં આવી છે તે તદ્દન આઘાતજનક અને સંપૂર્ણપણે મનસ્વી છે અને તેથી, આ ચુકાદો સત્તાધિકારી માટે કોઈ ઉપયોગી નથી.

૩૩. જે અન્ય નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે **ચેરમેન–કમ–મેનેજિંગ ડિરેક્ટર, કોલ ઈન્ડિયા લિમિટેડ અને અન્ય વિ. અનંત સાહા અને અન્ય ના કેસમાં (૨૦૧૧)૫ એસ.સી.સી. ૧૪૨** માં નોંધાયેલ છે જેમાં પણ, અદાલતને એવું સમજાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો કે જો દોષિત તપાસમાં ભાગ લેતો નથી અથવા સહકાર આપતો નથી, તો એકપક્ષીય તપાસ કરી શકાય છે. તે દરખાસ્તમાં બિલકુલ કોઈ ઝઘડો નથી. તેનાથી વિપરીત, અદાલતનું માનવું છે કે જો દોષિત તપાસ ટાળી રહ્યો હોય, તો સત્તાધિકારી માટે કેટલાક ત્યજી દેવાયેલા વર્તનના કારણે એકપક્ષીય રીતે આગળ વધવાનો અવકાશ હંમેશા ખુલ્લો હોય છે પરંતુ તે સત્તાધિકારીને આરોપ સાબિત કરવામાં એકપક્ષીય રીતે તેની જવાબદારીમાંથી છટકી જવાની મંજૂરી આપશે નહીં. કર્મચારીની ગેરહાજરી હોવા છતાં ખાતા દ્વારા અપરાધ સાબિત કરવાનો ઓછામાં ઓછો બોજો નિર્વહન કરવાને પાત્ર છે અને તેથી, અદાલતનો મત છે કે આ ચુકાદો કડક અર્થમાં સત્તાધિકારીની મદદમાં આવશે નહીં કારણ કે આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે એકપક્ષીય તપાસ હોવા છતાં, ખાતાએ પણ યોગ્ય પુરાવા આપીને સ્વતંત્ર રીતે આરોપ પ્રસ્થાપિત કરવો જોઈતો હતો જે અહીં હાથ પરના કેસમાં નથી.

૩૪. હજુ એક ચુકાદો જેને સત્તાધિકારી માટે વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આધાર રાખવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે તે **સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ અને અન્ય વિ. શંકર ઘોષના કેસમાં (૨૦૧૪)૩ એસ.સી.સી. પાના ૬૧૦** માં નોંધાયેલ છે

જેમાં, જે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે તે એ છે કે જો ફોજદારી અદાલત દ્વારા દોષિતની તરફેણમાં નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવે તો પણ, તે હકીકત આપમેળે પુનઃસ્થાપિત કરવાનો અધિકાર આપશે નહીં. હવે આ એક એવો કેસ છે જેમાં સંપૂર્ણ મુકદ્દમા પછી ગુણદોષના આધારે નિર્દોષ છુટકારાનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને નિર્દોષ છુટકારાના ઉક્ત આદેશની હાઈકોર્ટ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી હતી અને તેમાં કોઈ યોગ્યતા જણાઈ ન હતી અને નિર્દોષ છુટકારાની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી જેણે અંતિમ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને તેથી, આ એક એવો કેસ છે જેમાં શંકાનો લાભ આપીને નિર્દોષ છૂટવાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી અને વધુમાં, ખાતું અસ્પષ્ટપણે નિષ્કર્ષ પર આવ્યું છે કે આરોપો સાબિત થયા છે અને તેથી, હાથ પરની હકીકતોની પૃષ્ઠભૂમિ અદાલતને ઉપરોક્ત નિર્ણય યાંત્રિક રીતે લાગુ કરવાની મંજૂરી આપશે નહીં.

૩૫. વધુ એક નિર્ણય, જેને સેવામાં લાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, તે **પ્રેમ નાથ બાલી વિ. રજિસ્ટ્રાર, દિલ્હી હાઈકોર્ટ અને અન્ય ના કેસમાં (૨૦૧૫)૧૬ એસ.સી.સી. ૭૧૫** માં નોંધાયેલ છે જેમાં, એવું પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે કે અદાલત માત્ર ત્યાં જ દખલ કરી શકે છે જ્યાં એવું સાબિત થાય છે કે દોષિત પર લાદવામાં આવેલી સજા સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી, મનસ્વી અને આરોપો સાબિત કરવાની ગંભીરતાના અપ્રમાણસર હતી અથવા જે નિયમના ઉલ્લંઘનમાં જોવા મળે છે. આ દરખાસ્ત પણ સુસ્થાપિત અને આવકારદાયક છે. વર્તમાન કેસના રેકોર્ડ પરની સામગ્રીના આધારે આ

અદાલતના સુવિચારિત મતે, તે સ્પષ્ટપણે જાહેર થાય છે કે વ્યવહારીક રીતે, કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા જેણે અરજદારનો અપરાધ સ્થાપિત કર્યો હોય અને તેથી, પુરાવાના આવા નબળા ટુકડાના આધારે બરતરફી સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી, મનસ્વી અને સાબિત થયેલા આરોપોની ગંભીરતાના અપ્રમાણસર જણાય છે. હાથ પરના કેસમાં પણ, આરોપો કઈ રીતે સાબિત થયા છે તે અદાલત દ્વારા અગાઉ દર્શાવવામાં આવ્યું છે જેનું પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર નથી. તેનાથી વિપરીત, ઉપર ટાંકવામાં આવેલો આ નિર્ણય ખાતાને બદલે અરજદારની તરફેણમાં ઝુકી રહ્યો છે. તપાસ હાથ ધરવાની રીત, તપાસ દરમિયાન પુરાવાના આધારે આરોપ સાબિત કરવાની રીત નક્કી કરેલા સિદ્ધાંત સાથે સુસંગત જણાતી નથી. અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે આ એક યોગ્ય કેસ છે જેમાં જ્યુડિશિયલ રિવ્યુ હાથ ધરવા યોગ્ય છે. તપાસ પૂર્ણ થવી પણ એક સંબંધિત સંજોગ છે જે આ અદાલત દ્વારા અવગણવો શક્ય નથી. તેથી, આ ચુકાદો સામાવાળા સત્તાધિકારી માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ માટે પણ તેટલો મદદરૂપ નથી.

૩૬. છેલ્લો ચુકાદો જે કતારમાં છે તે **મિહિર કુમાર હઝારા ચૌધરી વિ. જીવન વીમા નિગમ અને અન્ય ના કેસમાં (૨૦૧૭)૯ એસ.સી.સી. ૪૦૪** માં નોંધાયેલ છે જેમાં પણ, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત નાણાકીય ગેરવર્તણૂક, ખોટા વ્યક્તિગત લાભ માટે આચરવામાં આવેલી છેતરપિંડી અને દંડની માત્રાની તુલના સાથે કામ કરી રહી હતી. કારણ કે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટપણે પ્રસ્થાપિત કર્યું છે

કે અદાલત તપાસ અધિકારીના તારણો પર બેસી શકતી નથી અથવા તથ્ય શોધ સત્તાધિકારી તરીકે હાથ ધરી શકતી નથી, જ્યુડિશિયલ રિવ્યુનો અવકાશ મર્યાદિત છે. પરંતુ હકીકતની પૃષ્ઠભૂમિ લગભગ નાણાકીય ગેરવર્તણૂકની રેખા પર હોવાથી, અદાલતે તેની સાથે વધુ વિગતમાં કામ કરવાનું યોગ્ય માન્યું. નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ ૨૦૧૭ ના આ ચુકાદામાં પૃષ્ઠભૂમિ છે કે સંબંધિત દોષિત જીવન વીમા નિગમમાં મદદનીશ તરીકે ફરજ બજાવતો હતો અને વિવિધ શાખાઓમાં પોસ્ટેડ હતો. તેમની ફરજ બજાવતી વખતે, પોલિસી ધારકોને આપવામાં આવેલી વિશેષ પ્રીમિયમ રસીદો સહિતની લગભગ ૭ રસીદો વિવાદનો વિષય હતી અને તેમના રેકોર્ડની ચકાસણી પર, પ્રથમદર્શી રીતે ગેરવર્તણૂક કરી હોવાનું જણાયું હતું અને તેથી, દોષિત સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ, તપાસ દરમિયાન, દોષિતે તેના દ્વારા રસીદો જારી કર્યાનું સ્વીકાર્યું છે અને કોઈપણ પોલિસી ધારકો પાસેથી આમાંની કોઈપણ રસીદ સામે રકમ ન મળ્યાનું પણ સ્વીકાર્યું છે. હવે આ એક એવો કેસ છે જેમાં સેવા નિયમો અનુસાર નિયમિત ખાતાકીય તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ, ખાતાનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય હતો કે રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓએ આરોપ સાબિત કર્યો છે. આવા રિપોર્ટના આધારે, બરતરફીનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો જેનાથી આખરે વધુ કાર્યવાહી શરૂ થઈ હતી અને હકીકતોની તે વિશેષતા પર, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા ૨૧ માં અવલોકન કર્યું છે કે કોઈ અનિશ્ચિત શરતો વિના દોષિતે કબૂલાત કરી હતી કે તેણે પોલિસી ધારકોને વિવાદિત પ્રીમિયમ/વિશેષ રસીદો જારી કરી હતી

અને કામના ભારે દબાણ અને પારિવારિક વાતાવરણને કારણે થયેલી ભૂલનો પણ સ્વીકાર કર્યો હતો અને તે વિશિષ્ટ સંજોગોમાં, એવું જણાયું હતું કે તપાસથી આરોપો સાબિત થયા છે. પરંતુ અહીં હાથ પરનો કેસ છે જેમાં દોષિતની કબૂલાતનું કોઈ તત્વ નથી અને તેનાથી વિપરીત, ફોજદારી અદાલતે પુરાવાઓ, મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજીની સંપૂર્ણ અને વિવેચનાત્મક રીતે તપાસ કરી છે અને ત્યારબાદ, કોઈપણ સ્વતંત્ર મેનેજમેન્ટ સાક્ષીની તપાસ કર્યા વિના, ખાતાએ સ્થાપિત કરવાના તેના બોજાનું નિર્વહન કર્યા વિના ટૂંકમાં આરોપો સાબિત કર્યા છે અને ૨૦૧૭ ના ઉપરોક્ત નિર્ણયના ચુકાદામાં, અપીલકર્તાએ માત્ર આરોપોને વર્ચ્યુઅલ રીતે સ્વીકાર્યા જ ન હતા, પરંતુ ખાતાએ તપાસ અધિકારી સમક્ષ સ્વતંત્ર રીતે પુરાવા રજૂ કર્યા હતા અને ત્યારબાદ નિયમિત તપાસ કર્યા પછી, આરોપો સાબિત થયા હતા અને ખાતા દ્વારા સ્વતંત્ર પુરાવાની ઉપલબ્ધતા હતી અને આવી સ્થિતિમાં, અદાલતને જણાયું કે દોષિતનો બચાવ ન્યાયી અને યોગ્ય ન હતો અને તેથી, તે હકીકતની પૃષ્ઠભૂમિમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે આવી દરખાસ્ત પ્રસ્થાપિત કરી છે. તથ્યોની પૃષ્ઠભૂમિનો સંદર્ભ આપીને, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું છે કે ખાતાકીય કાર્યવાહી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરીને કાયદા મુજબ સખત રીતે હાથ ધરવામાં આવી હતી જેમાં દોષિતે યોગ્ય રીતે ભાગ લીધો હતો અને વધુમાં, દોષિતે કોઈ બચાવ ઊભો કર્યો ન હતો કે આરોપની હકીકતનો ઇનકાર કર્યો ન હતો અને તેની સામે, સ્વતંત્ર રીતે સામાવાળાએ સંબંધિત પુરાવાની મદદથી આરોપ સાબિત કર્યો હતો અને તે વિશિષ્ટ સંજોગોમાં, અપરાધ સ્થાપિત થયો હતો અને તેથી, નામદાર સર્વોચ્ચ

અદાલતે અવલોકન કર્યું છે. આ હકીકતલક્ષી ડેટા હાથ પરના કેસમાં પ્રવર્તતી બાબતો કરતાં સંપૂર્ણપણે અલગ હોવાથી, આ અદાલત, ઉક્ત નિર્ણયની સહમતિ પર પણ, પ્રસ્તાવને સ્ટ્રેટ–જેકેટ ફોર્મ્યુલા તરીકે લાગુ કરવામાં અસમર્થ છે અને તેથી, ચુકાદો સામાવાળા માટે કોઈ ઉપયોગી નથી.

૩૭. અન્ય કોઈ નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો ન હોવાથી, અદાલત, આખરે ઉપરોક્ત દરખાસ્તના વિશ્લેષણ તેમજ તપાસ હાથ ધરવાની રીત અને જે રીતે આરોપો સ્પષ્ટપણે સાબિત થયા છે તેના પરથી, એવો મત ધરાવે છે કે અરજદાર સામે જે કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવામાં આવી છે તે મનસ્વી અને ગેરવાજબી હોવાનું જણાયું છે અને બરતરફીનો આદેશ ન્યાયી અને યોગ્ય ન હોવાનું જણાયું છે. તપાસની કાર્યવાહી દૂષિત હોવાનું જણાયું છે કારણ કે તે જરૂરી રીતે હાથ ધરવામાં આવી નથી. તેથી, અદાલતનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે કે અરજદાર દ્વારા કેસ બનાવવામાં આવ્યો છે જે દખલગીરીની માંગ કરે છે. તે મુજબ, આક્ષેપિત આદેશ રદ કરવા અને બાજુ પર રાખવા પાત્ર છે અને અરજી મંજૂર કરવા પાત્ર છે.

૩૮. જો કે, અરજી મંજૂર કરતી વખતે, અદાલત એ જોવા માંગે છે કે અરજદાર નાણાકીય ગેરવર્તણૂકના ગંભીર આરોપોના વાદળ હેઠળ હોવાથી, કોઈ સ્વચાલિત પાછલો પગાર રહેશે નહીં અને અદાલત બરતરફીના આદેશને રદ કરવાના સામાન્ય પરિણામમાંથી વિચલિત થવા માંગે છે. તે હેતુ માટે, અદાલત સ્પષ્ટપણે સંજોગોની નોંધ લઈ રહી છે કે ફોજદારી કેસ પૂરો ન થાય ત્યાં સુધી

ખાતાકીય તપાસને રોકી રાખવા માટે અરજી સબમિટ કર્યા પછી, એવું લાગે છે કે તપાસ ચાલુ રાખવા સામે પડકારવા માટે કોઈ નક્કર પગલાં લેવામાં આવ્યા નથી. વધુમાં, એવું પણ લાગે છે કે ગમે તે માન્યતા માટે અરજદારે તપાસની પ્રક્રિયામાં સહકાર આપ્યો ન હોય તેવું લાગે છે જે તારીખોના ક્રમ પરથી દેખાય છે, જે અરજી સંકલનના પાના ૨૦૧ અને ૨૦૨ પર પ્રતિબિંબિત થાય છે અને વધુમાં, દાખલ કરવામાં આવી હોવા છતાં ૨૦૦૬ ની આ અરજી પર યોગ્ય રીતે ધ્યાન આપવામાં આવ્યું નથી જે ઓર્ડર શીટના ટ્રેક રેકોર્ડ પરથી દેખાય છે અને તેથી, આવી સ્થિતિમાં, અદાલત બરતરફીનો આદેશ રદ કર્યા પછી પરિણામલક્ષી પુનઃસ્થાપના આપતી વખતે ૧૦૦% પાછલો પગાર મંજૂર કરવા માંગતી નથી. આના પરિણામે, અદાલત અરજદારને પુનઃસ્થાપિત કરતી વખતે ૨૫% પાછલો પગાર આપવાનું યોગ્ય માને છે જે આ અદાલતના સુવિચારિત મતે ન્યાયના હેતુઓને પૂર્ણ કરશે.

૩૯. તે મુજબ, અરજી અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવે છે. તારીખ ૨૫.૦૪.૨૦૦૬ નો બરતરફીનો આક્ષેપિત આદેશ રદબાતલ અને રદ કરવામાં આવે છે અને સામાવાળાઓને નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે તેઓ અરજદારને અરજી દાખલ કર્યાની તારીખથી પુનઃસ્થાપના સુધીના ૨૫% પાછલા પગાર સાથે સેવાની કાલ્પનિક સાતત્યતા સાથે પુનઃસ્થાપિત કરે. ઉક્ત કવાયત સામાવાળા સત્તાધિકારી દ્વારા આદેશ મળ્યાની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર હાથ ધરવામાં આવશે. રૂલ ઉપરોક્ત હદ સુધી સંપૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

(એ.જે. શાસ્ત્રી, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==
<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER</u>: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.
==